

Utjecaj doznaka i izravnih inozemnih investicija na određene zemlje EU-a

Paradžik, Elena

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:032821>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Preddiplomski sveučilišni studij

ELENA PARADŽIK

**Utjecaj doznaka i izravnih inozemnih investicija na određene
zemlje EU-a**

The influence of FDI and remittance on some of the EU countries

Završni rad

Opatija, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Preddiplomski sveučilišni studij
Menadžment održivog razvoja
Studijski smjer: Menadžment održivog razvoja

**Utjecaj doznaka i izravnih inozemnih investicija na određene
zemlje EU-a**

The influence of FDI and remittance on some of the EU countries

Završni rad

Kolegij: [Međunarodna ekonomija]

Student: [Elena Paradžik]

Mentor: [izv. prof. dr. sc. Maja Nikšić
Radić]

Matični broj: [25408/20]

Opatija, srpanj 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

Elena Paradžik

(ime i prezime studenta)

25408

(matični broj studenta)

Utjecaj doznaka i izravnih inozemnih investicija na određene zemlje EU-a

(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor završnog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa završnim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, _____

Potpis studenta

Sažetak

Ovaj rad istražuje utjecaj radničkih doznaka i izravnih inozemnih ulaganja (FDI) na gospodarski razvoj u odabranim zemljama Europske unije, uključujući Hrvatsku, Rumunjsku, Češku, Bugarsku i Sloveniju. Analizom radničkih doznaka u promatranom razdoblju (2013.-2022.) otkriva se da su ove doznake značajan izvor prihoda za zemlje s velikim brojem građana koji rade u inozemstvu. U tom periodu u Hrvatskoj zabilježen je konstantan rast doznaka, a 2022. godine one čine čak 7,64% BDP-a. Zatim, u Rumunjskoj su doznake činile između 2,53% i 3,24% BDP-a, dok je u Češkoj taj udio varirao između 0,82% i 1,7%, što ukazuje na njihovu važnost za ekonomski oporavak i stabilnost. S druge strane, izravna inozemna ulaganja u Sloveniji i Češkoj pokazala su značajne fluktuacije, ali su u cjelini doprinijela pozitivnim ekonomskim trendovima. U Sloveniji, priljev FDI-a se stabilizirao i porastao nakon 2020. godine, dok je Češka zabilježila rast priljeva uz povremene veće odljeve kapitala. Zaključno, radničke doznake i izravna inozemne investicije igraju ključne uloge u poticanju gospodarskog rasta i stabilnosti unutar EU, gdje doznake pružaju direktnu potporu kućanstvima, dok FDI doprinosi tehnološkom razvoju i konkurentnosti. Ovi faktori zajedno oblikuju ekonomiju i dugoročne razvojne strategije zemalja članica.

Ključne riječi: doznake, FDI, ekonomija, EU.

Sadržaj

UVOD	1
1. Teorijska uporišta doznaka i izravnih inozemnih ulaganja	2
1.1. OSNOVNE ODREDNICE DOZNAKA	2
1.1.1. MEĐUNARODNE ILI RADNIČKE DOZNAKE	4
1.1.2. UNUTARNJE DOZANKE	4
1.1.3. DRUŠTVENE DOZNAKE	6
1.2. OSNOVNE ODREDNICE IZRAVNIH INOZEMNIH ULAGANJA	6
1.2.1. TEORIJA MONOPOLISTIČKIH PREDNOSTI	7
1.2.2. TEORIJA INTERNALIZACIJE	8
1.2.3. TEORIJA OLI	9
1.2.4. PLC TEORIJA	10
1.2.5. TEORIJA KAPITALA I ZNANJA	12
1.2.6. VRSTE FDI-A	13
2. Pregled postojećih istraživanja	16
2.1. UTJECAJ DOZNAKA NA GOSPODARSKI RAST	21
2.2. UTJECAJ IZRAVNIH INOZEMNIH ULAGANJA NA GOSPODARSKI RAST	23
2.3. POVEZANOST IZMEĐU DOZNAKA I IZRAVNIH INOZEMNIH INVESTICIJA	25
3. Europska unija i odabrane zemlje koje su područje interesa	27
3.1. HRVATSKA	27
3.1.1. KRETANJE DOZNAKA	28
3.1.2. KRETANJE IZRAVNIH INOZEMNIH INVESTICIJA	31
3.2. BUGARSKA	33
3.2.1. KRETANJE DOZNAKA	33
3.2.2. KRETANJE IZRAVNIH INOZEMNIH INVESTICIJA	36
3.3. RUMUNJSKA	38
3.3.1. KRETANJE DOZNAKA	38
3.3.2. KRETANJE IZRAVNIH INOZEMNIH INVESTICIJA	42
3.4. ČEŠKA	43
3.4.1. KRETANJE DOZNAKA	44
3.4.2. KRETANJE IZRAVNIH INOZEMNIH INVESTICIJA	46
3.5. SLOVENIJA	48
3.5.1. KRETANJE DOZNAKA	48
3.5.2. KRETANJE IZRAVNIH INOZEMNIH INVESTICIJA	51
ZAKLJUČAK	54
Bibliografija	56
POPIS ILUSTRACIJA	61

UVOD

Globalizacija je proces koji povezuje svjetske ekonomije, kulture i društava te omogućuje brži protok informacija, ljudi, kapitala i roba. Jedna od ključnih komponenti ovog procesa su izravna inozemna ulaganja, koja predstavljaju ulaganja poduzeća ili pojedinaca iz jedne zemlje u poslovne aktivnosti u drugoj zemlji i na taj način doprinose gospodarskom rastu zemalja primateljica, otvaraju nova radna mjesta te prenose tehnologiju i znanje. Istodobno, globalizacija također olakšava prijenos doznaka, novčanih sredstava koje iseljenici šalju svojim obiteljima u matične zemlje. One igraju važnu ulogu u poboljšanju životnog standarda u zemljama s nižim prihodima i često predstavljaju značajan izvor financijskih sredstava za mnoge obitelji. Na taj način, izravna inozemna ulaganja i doznake postaju međusobno povezani elementi, koji zajedno pridonose ekonomskom razvoju, smanjenju siromaštva i jačanju međunarodne suradnje.

S obzirom na navedeno, tema ovog završnog rada je "Utjecaj doznaka i izravnih inozemnih investicija na određene zemlje EU-a" čiji je cilj pobliže se upoznati sa teorijskom osnovom doznaka i izravnih inozemnih investicija, a svrha rada je na primjerima Hrvatske, Bugarske, Rumunjske, Češke i Slovenije, sagledati utjecaj i proučiti kretanja doznaka i izravnih inozemnih ulaganja tih zemalja EU-a.

Razlog odabira ove teme jest nedovoljna spoznaja i povezanost između doznaka i izravnih inozemnih investicija te sveopća prisutnost ovih pojmova u modernom gospodarstvu. Literatura kojom se služilo u ovom završnom radu, isključivo je prikupljena iz sekundarnih izvora, knjiga, znanstvenih časopisa i ostalih stranih izvora poput službenih internetski stranica svjetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda i drugi.

Rad se sastoji od uvoda, nekoliko glavnih naslova i podnaslova te slijedi zaključak, literatura i popis ilustracija. U prvom poglavlju, rad se dijeli na dva podnaslova, od čega prvi podnaslov govori o osnovnim odrednicama doznaka, a drugi o osnovnim odrednicama izravnih inozemnih investicija, a svaki od njih se onda grana na još par manjih podnaslova vezano za vrste doznaka i za vrste izravnih inozemnih investicija. Zatim, u drugom poglavlju slijedi pregled postojećih istraživanja, opisuju se utjecaji doznaka i izravnih investicija na gospodarstvo te koja je povezanost između te dva pojma. Zadnje poglavlje rada osvrće se na već navedene zemlje koje su svrha promatranja u ovom radu. Stoga je ovo poglavlje

podijeljeno na 5 podnaslova za svaku državu te je također za svaku državu, grafički prikazano kretanje doznaka i izravnih inozemnih investicija kroz određeni vremenski period.

1. Teorijska uporišta doznaka i izravnih inozemnih ulaganja

Rastom globalizacije u suvremenom svijetu te sve većoj globalnoj povezanosti ekonomija koje diktiraju financijske tokove na tržištima, dolazi do većih koncentracija migranata kao i porast multinacionalnih kompanija.¹ U središtu ekonomije, izravna inozemna ulaganja i doznake zauzimaju posebno mjesto i teško ih je pratiti. S obzirom na njihovu dugoročnost i održavanje ekonomske stabilnosti, kao i svakodnevni rast tehnološke moći, važno je teorijski sagledati njihove učinke kako bi se uvidjelo gdje se stvaraju najveće koristi.

1.1. Osnovne odrednice doznaka

Doznake su postale važan čimbenik u globalnoj ekonomiji s porastom međunarodnih migracija. Kako su se ljudi sve više kretali tražeći bolje životne uvjete i radne prilike, novčani tokovi između različitih država postali su uobičajeni. S vremenom su doznake prerasle u značajan ekonomski fenomen koji obuhvaća milijarde dolara godišnje.

Doznake predstavljaju financijske transfere koje pojedinci, obično radnici migranti, šalju iz zemlje u kojoj rade natrag u svoju matičnu zemlju.² Ovi transferi često čine značajan izvor prihoda za obitelji u zemljama u razvoju te imaju dubok utjecaj na njihovu ekonomsku stabilnost i razvoj. Jedna od ključnih karakteristika doznaka je njihov neposredan učinak na primatelje. Za mnoge obitelji u zemljama s niskim i srednjim prihodima, novac koji primaju od članova obitelji koji rade u inozemstvu predstavlja glavni izvor prihoda.³ Taj novac se često koristi za pokrivanje osnovnih životnih potreba, kao što su hrana, stanovanje, obrazovanje i zdravstvena skrb. U mnogim slučajevima, doznake omogućuju obiteljima da izbjegnu siromaštvo, te doprinose povećanju standarda života.

¹ Mencer, I. (2007). Vladimir Veselica: GLOBALIZACIJA I NOVA EKONOMIJA. Zagreb

² Iordache, Mihaela, Mihaela Matei, and Emilia Țițan. "Global Connections: Examining the Role of Remittances in Economic development." *Journal of Social and Economic Statistics* 12, no. 2 (2023): 53-71.

³ BRYCESON, DEBORAH FAHY. "Transnational Families and Neo-Liberal Globalisation: Past, Present and Future." *Nordic Journal of Migration Research* 12, no. 2 (2022)

Tehnološki napredak posljednjih desetljeća značajno je olakšao proces slanja doznaka. Digitalne platforme, mobilno bankarstvo i usluge kao što su PayPal ili Western Union omogućili su brže, jednostavnije i jeftinije transfere novca preko granica. Smanjenje transakcijskih troškova postalo je prioritet kako bi se osigurala veća količina novca koja dolazi do primatelja, umjesto da se gubi na naknade. S druge strane, regulacija tržišta doznaka postala je važan aspekt međunarodne politike. Zemlje i međunarodne organizacije pokušavaju osigurati da se doznake šalju kroz legalne i sigurnosne kanale, što smanjuje rizik od pranja novca i financiranja terorizma. Transparentnost i sigurnost u tim transakcijama ključni su faktori u održavanju povjerenja korisnika.

U nastavku se nalazi tablica sa glavnim motivima doznaka.

Tablica 1. Glavni motivi doznaka

Motivi
1. Financijska pomoć
2. Loše obrazovanje
3. Razvoj poduzetništva
4. Nedostatak zdravstvene skrbi
5. Ekonomska nesigurnost

Izvor: Izrada autora

Glavni motivi za slanje doznaka često su povezani s potrebom za pružanjem financijske pomoći obiteljima, što se može promatrati kao oblik socijalne sigurnosti za one koji ostaju u matičnoj zemlji. Osim toga, doznake služe kao potpora u obrazovanju, poduzetništvu i zdravstvenoj skrbi, posebno u sredinama gdje su ti resursi nedovoljno razvijeni ili ograničeni. U nestabilnim ekonomskim uvjetima, priljevi doznaka često djeluju kao stabilizirajući čimbenik za kućanstva koja se suočavaju s nesigurnošću i nedostatkom prihoda.

Motivi slanja doznaka ukazuju na širi društveni i ekonomski kontekst u kojem obitelji djeluju. Financijska pomoć obiteljima u domovini često je osnovni poticaj, posebno u zemljama gdje su plaće niske ili zaposlenost nesigurna. Nadalje, nedostatak kvalitetnog obrazovanja i zdravstvene skrbi tjera radnike u inozemstvu da novcem podupiru obrazovanje

svoje djece i osiguraju zdravstvenu skrb za starije članove obitelji. Istodobno, doznake često djeluju kao kapital za pokretanje malih poduzeća, čime pridonose razvoju lokalnog poduzetništva. U konačnici, u razdobljima ekonomske nesigurnosti, doznake postaju ključni izvor stabilnosti za mnoge obitelji, omogućujući im da prebrode financijske izazove.

1.1.1. Međunarodne ili radničke doznake

Radničke ili međunarodne doznake predstavljaju ključan financijski transfer koji migranti šalju svojim obiteljima i prijateljima u zemlji podrijetla. Ove doznake imaju značajnu ulogu u povezivanju migracija s ekonomskim razvojem u zemljama iz kojih migranti potječu. Prema međunarodnim standardima, radničke doznake obuhvaćaju dvije glavne komponente.⁴ Prva od njih su naknade za zaposlenike. Ova kategorija uključuje prihod koji privremeni radnici migranti zarađuju u zemlji domaćinu. To su često radnici zaposleni u raznim sektorima, kao i oni koji rade za strane tvrtke, međunarodne organizacije ili u ambasadama. Ovaj prihod može biti značajan, iako nije uvijek cijeli prenesen u zemlju podrijetla zbog troškova života migranata u zemlji u kojoj trenutno borave. Također, plaće zaposlenika stranih poslodavaca u zemlji domaćinu, uključujući diplomate i vojno osoblje, također spadaju u ovu kategoriju, iako mnogi od tih zaposlenika možda ne prebacuju novac u svoje zemlje podrijetla. Druga komponenta su osobni prijenosi. Ovi prijenosi obuhvaćaju sve trenutne transfere u gotovini ili prirodnom obliku koje rezidenti (bilo migranti ili nemigranti) šalju ili primaju od pojedinaca u drugim zemljama. Ovi prijenosi predstavljaju izravnu vezu između pojedinaca u različitim zemljama, omogućujući im podršku ili razmjenu resursa.

Radničke doznake, stoga, predstavljaju važan mehanizam kroz koji migranti podržavaju svoje obitelji u zemlji podrijetla, utječući na njihov životni standard i ekonomsku stabilnost.

1.1.2. Unutarnje dozanke

⁴ Službena stranica Svjetske banke, doznake, preuzeto s <https://www.migrationdataportal.org/themes/remittances>

Unutarnje doznake su vrsta financijskog prijenosa koja se odvija unutar iste zemlje, između različitih regija, gradova ili naselja.⁵ Ove doznake igraju važnu ulogu u redistribuciji resursa unutar nacionalnih granica i često predstavljaju značajnu podršku obiteljima i zajednicama koje su smještene u manje razvijenim ili ruralnim područjima. Unutarnje doznake obuhvaćaju sve vrste novčanih ili materijalnih prijenosa koje se odvijaju između rezidenata unutar iste zemlje. Na primjer, osoba koja živi i radi u jednom dijelu zemlje može slati novac ili robu svojoj obitelji koja živi u drugom dijelu zemlje. Ovi prijenosi često imaju sličnu funkciju kao međunarodne doznake, pružajući podršku obiteljima koje se suočavaju s ekonomskim izazovima ili imaju manje pristupa resursima. Ova vrsta doznaka može se odvijati kroz različite kanale, uključujući banke, poštanske usluge ili neformalne mreže, kao što su prijatelji i rođaci koji putuju između regija. Unutarnje doznake često pomažu u smanjenju regionalnih razlika u prihodima i standardu života, pružajući dodatnu ekonomsku podršku onima koji su u potrebi.

Pored toga, unutarnje doznake mogu imati značajan utjecaj na lokalne ekonomije. Novac koji se prenosi između regija može potaknuti potrošnju i ulaganja u lokalnim zajednicama, čime se doprinosi ekonomskom razvoju i stabilnosti u područjima koja su često manje razvijena. U ovom kontekstu, unutarnje doznake služe kao važan instrument za podršku ekonomskog jedinstva unutar zemlje i jačanje socijalne povezanosti između različitih dijelova države.

⁵ Službena stranica Svjetske banke, doznake, preuzeto s <https://www.migrationdataportal.org/themes/remittances>

1.1.3. Društvene doznake

Društvene doznake predstavljaju oblik prijenosa koji se ne sastoji samo od novčanih ili materijalnih sredstava, već obuhvaća i prijenos ideja, ponašanja, identiteta i društvenih vrijednosti između različitih zajednica.⁶ Ovaj fenomen, iako manje konkretan od financijskih doznaka, igra ključnu ulogu u oblikovanju društvenih i kulturnih veza između migranata i njihovih zajednica u zemlji podrijetla. One obuhvaćaju razmjenu kulturnih i socijalnih resursa koji se odvijaju kada migranti donose sa sobom iskustva, znanje i ideje stečene tijekom boravka u zemlji domaćinu. Ove doznake uključuju inovativne koncepte, nove tehnološke vještine, političke vrijednosti, kao i društvene mreže i kontakte koji mogu obogatiti zajednice u zemlji podrijetla. Na primjer, migranti mogu prenijeti nove metode poslovanja, obrazovne tehnike ili socijalne norme koje su stekli tijekom svog boravka u inozemstvu. Takve promjene mogu imati dubok utjecaj na način života i razmišljanja u zajednicama podrijetla, često pridonoseći razvoju lokalnih inicijativa, političkih reformi ili obrazovnih i tehnoloških inovacija. Društvene doznake tako mogu potaknuti pozitivne promjene u društvenim strukturama i pomoći u razvoju socijalnog kapitala, čime se jača veza između migranata i njihovih matičnih zajednica. Na taj način, društvene doznake nadmašuju granice financijskog transfera, omogućujući širenje kulturnih i društvenih ideja koje mogu poboljšati kvalitetu života i potaknuti društveni napredak u zajednicama koje su primatelji ovih nefinancijskih resursa

1.2. Osnovne odrednice izravnih inozemnih ulaganja

Kao što samo ime aludira, izravne inozemne investicije su investicije odnosno ulaganje u poslovne subjekte i interese iz jedne zemlje u drugu zemlju. Kroz godine se sve više ekonomista zanimalo za navedenu temu te je stoga prisutan širok spektar definicija koje najbolje opisuju što su to zapravo izravne inozemne investicije.

⁶ Službena stranica Svjetske banke, doznake, preuzeto s <https://www.migrationdataportal.org/themes/remittances>

Najčešće se izravne inozemne investicije definiraju kao vrsta ulaganja koja uključuje trajno zanimanje i kontrolu ulagača ili matičnog poduzeća jedne zemlje za poduzeće druge zemlje (npr. podružnice).

Inozemna direktna ulaganja smatraju se ključnim pokretačem ekonomskog razvoja, jer doprinose povećanju prihoda i koncentraciji kapitala. Izravna inozemna ulaganja omogućuju prijenos tehnologije, stručnosti i olakšan pristup novim tržištima, što dodatno jača gospodarski rast. Ulaganja ove vrste obično podrazumijevaju dugoročni interes i kontrolu nad najmanje 10% vlasničkog udjela u temeljnome kapitalu inozemnog poduzeća, čime ulagač zadržava značajan utjecaj na poslovanje podružnice.⁷

Jedna od glavnih prednosti izravnih inozemnih investicija je što predstavlja način financiranja gospodarskog rasta koji ne stvara dug u tradicionalnom smislu. Takva ulaganja donose novi kapital, napredne tehnologije i stručna znanja, što značajno doprinosi rastu produktivnosti i ukupnom razvoju lokalnog gospodarstva. Povećana konkurentnost, koja proizlazi iz ovih ulaganja, dodatno potiče internacionalizaciju poslovanja i olakšava pristup međunarodnim tržištima.

U usporedbi s trgovinom, FDI ima dugotrajniji i dublji utjecaj na ekonomski razvoj zemalja. Razlog tome je što zemlje primateljice ne dobivaju samo financijski kapital, već i napredne tehnologije, inovativne proizvode te vještine upravljanja. S druge strane, izravne inozemne investicije omogućuju tvrtkama širenje izvan njihovih domaćih tržišta, jeftiniju proizvodnju te optimalno iskorištavanje ekonomije razmjera, što je ključno za njihov globalni uspjeh.

1.2.1. Teorija monopolističkih prednosti

Teorija monopolističkih prednosti, koju je razvio Stephen Hymer u svojoj doktorskoj disertaciji iz 1960. godine, predstavlja jednu od prvih modernih teorija koja objašnjava motive iza inozemnih direktnih ulaganja.⁸ Hymerova teorija koristi koncepte iz industrijske organizacije i teorije nesavršene konkurencije kako bi objasnila zašto određena poduzeća odlučuju ulagati izvan svojih matičnih zemalja. Ključni aspekt ove teorije jest pretpostavka

⁷ Galović, Tomislav; Mišević, Petar; Uroda, Ivan (2022). Aktualne sigurnosne prijetnje i inozemna izravna ulaganja.

⁸ Galović, Tomislav; Mišević, Petar; Uroda, Ivan (2022). Aktualne sigurnosne prijetnje i inozemna izravna ulaganja.

da multinacionalna poduzeća moraju imati specifične prednosti koje im omogućuju da nadmaše lokalnu konkurenciju u zemljama domaćinima.

Glavna ideja teorije monopolističkih prednosti je da inozemna poduzeća, zbog svoje strane prirode, ulaze na tržišta u nepovoljnom položaju u usporedbi s domaćim poduzećima koja su već duboko ukorijenjena u lokalno gospodarsko i poslovno okruženje. Domaća poduzeća imaju temeljnu prednost jer bolje poznaju domaće tržište, uključujući pravni i institucionalni okvir, kao i lokalne poslovne običaje. Ta intimna povezanost s lokalnim uvjetima poslovanja omogućuje domaćim poduzećima da djeluju efikasnije i sa smanjenim rizicima.

Međutim, Hymerova teorija sugerira da inozemna poduzeća mogu prevladati ove nepovoljne uvjete ako posjeduju monopolističke prednosti koje lokalna poduzeća ne mogu lako replicirati. Takve prednosti mogu uključivati vlasništvo nad naprednim tehnologijama, inovativnim proizvodnim procesima ili specifičnim znanjima koja omogućuju povećanu efikasnost i konkurentnost. Ove prednosti omogućuju inozemnim poduzećima da kompenziraju svoje nedostatke u znanju o lokalnom tržištu i da uspješno posluju na novim tržištima.

U kontekstu izravnih inozemnih ulaganja, teorija monopolističkih prednosti također objašnjava kako multinacionalna poduzeća koriste svoje jedinstvene resurse i sposobnosti kako bi iskoristila tržišne nesavršenosti u inozemstvu. Ove nesavršenosti mogu uključivati ograničen pristup lokalnih poduzeća određenim resursima ili znanjima, što otvara prilike za inozemna poduzeća da preuzmu vodeću ulogu na tržištu. Na taj način, izravne inozemne investicije postaju, ne samo sredstvo za širenje poslovanja, već i strateška odluka koja omogućuje poduzećima da se prilagode i iskoriste specifične tržišne uvjete u različitim zemljama.

1.2.2. Teorija internalizacije

Teorija internalizacije, koja se temelji na idejama Ronalda Coasea i kasnijim razradama Olivera Williamsona, pruža uvid u razloge zbog kojih poduzeća odlučuju organizirati određene ekonomske aktivnosti unutar svojih struktura, umjesto da se oslanjaju na tržišne mehanizme. Ova teorija ima poseban značaj u razumijevanju kako i zašto multinacionalna poduzeća djeluju u međunarodnom okruženju.

Teorija internalizacije posebno je korisna za razumijevanje ponašanja multinacionalnih poduzeća, koja djeluju na globalnoj razini i često se suočavaju s izazovima međunarodnih tržišta. Multinacionalna poduzeća koriste inozemna direktna ulaganja kao sredstvo za savladavanje prepreka na tržištima.⁹ Kada su transakcijski troškovi povezani s obavljanjem poslova na međunarodnim tržištima visoki, poduzeća mogu odlučiti internalizirati te aktivnosti kroz izravna inozemna ulaganja. Primjerice, ako multinacionalno poduzeće procijeni da su troškovi pregovaranja i provedbe ugovora u stranoj zemlji visoki zbog nesigurnosti u pravnom ili ekonomskom okruženju, ono će radije otvoriti vlastitu podružnicu u toj zemlji. Time se aktivnosti koje bi inače bile podložne tržišnim rizicima prenose unutar poduzeća, gdje su troškovi kontroliranja i koordiniranja niži.

Teorija internalizacije pruža konceptualni okvir koji objašnjava zašto multinacionalna poduzeća koriste izravne inozemne investicije kao sredstvo za upravljanje i kontrolu svojih međunarodnih aktivnosti. Izravne inozemne investicije omogućavaju poduzećima da izbjegnu nesavršenosti međunarodnih tržišta i zadrže kontrolu nad ključnim transakcijama, čime se smanjuju rizici i povećava efikasnost poslovanja. Ovaj pristup pomaže poduzećima u koordinaciji aktivnosti koje su raspoređene diljem različitih zemalja, omogućujući im da bolje upravljaju međuovisnostima tih aktivnosti.

1.2.3. Teorija OLI

OLI teorija, koju je razvio John Dunning, pruža sveobuhvatan okvir za razumijevanje razloga zbog kojih poduzeća odlučuju proširiti svoje poslovanje na međunarodnim tržištima putem inozemnih direktnih ulaganja. Naziv teorije dolazi od tri ključna elementa: vlasničke prednosti (Ownership), lokacijske (Location) i internalizacijske prednosti (Internalization). Vlasničke prednosti odnose se na specifične prednosti koje poduzeće posjeduje, a koje mu omogućuju da nadmaši konkurenciju, bilo na domaćem ili stranom tržištu. Ove prednosti uključuju intelektualno vlasništvo, poput patenata, zaštitnih znakova i autorskih prava, kao

⁹ Galović, Tomislav; Mišević, Petar; Uroda, Ivan (2022). Aktualne sigurnosne prijetnje i inozemna izravna ulaganja.

i poslovne tajne koje poduzeću omogućuju jedinstven pristup tržištu.¹⁰ Osim toga, tu su i marketinške i menadžerske sposobnosti, ugled poduzeća, te sposobnost ostvarivanja ekonomije razmjera. Sve ove karakteristike omogućuju poduzeću da osigura konkurentsku prednost u odnosu na domaća poduzeća na stranim tržištima. Na primjer, poduzeće koje posjeduje naprednu tehnologiju može zadržati svoju tržišnu snagu i izbjeći rizike povezane s dijeljenjem te tehnologije kroz licenciranje ili partnerstvo, time zadržavajući kontrolu nad kvalitetom i ugledom svojih proizvoda. Kada se govori o lokacijskim prednostima, implicira se na čimbenike specifične za određenu zemlju ili regiju koji privlače poduzeća da uspostave proizvodne pogone ili druge operacije u inozemstvu. Ovi čimbenici mogu uključivati dostupnost prirodnih resursa, kvalificiranu radnu snagu, te povoljno kulturno, pravno i političko okruženje. Dunning naglašava da su vladine politike, poput carina, kvota, subvencija i drugih necarinskih barijera, ključne u oblikovanju odluka poduzeća o tome gdje će usmjeriti svoje inozemne operacije. Na primjer, poduzeće može odlučiti otvoriti proizvodni pogon u zemlji koja nudi povoljne uvjete za proizvodnju, poput nižih poreza ili manjih regulacija, umjesto da se suočava s ograničenjima na domaćem tržištu. Međutim, internalizacijske prednosti odnose se na koristi koje poduzeće ostvaruje kada odluči organizirati svoje poslovne aktivnosti unutar vlastite strukture, umjesto da se oslanja na vanjske partnere ili tržišne mehanizme. Ove prednosti mogu uključivati smanjenje troškova pregovaranja, zaštitu intelektualnog vlasništva, i održavanje kontrole nad ključnim procesima. Prema Dunningu, internalizacija omogućuje poduzećima da minimiziraju rizike povezane s tržišnim transakcijama i zadrže ekskluzivnu kontrolu nad svojim poslovnim operacijama. Na primjer, poduzeće može odlučiti da vlastitim resursima upravlja inozemnim proizvodnim operacijama kako bi izbjeglo manipulacije transfernim cijenama ili kako bi osiguralo dosljednost u kvaliteti proizvoda.

1.2.4. PLC teorija

Teorija životnog ciklusa proizvoda (Product Life Cycle - PLC), koju je razvio Raymond Vernon 1966. godine, nudi inovativan pogled na dinamiku međunarodne trgovine i

¹⁰ Galović, Tomislav; Mišević, Petar; Uroda, Ivan (2022). Aktualne sigurnosne prijetnje i inozemna izravna ulaganja.

inozemnih direktnih ulaganja kroz prizmu evolucije proizvoda od njegovog nastanka do zrelosti i eventualnog pada. PLC teorija pokušava objasniti kako se proizvodni proces i strategije tržišnog nastupa mijenjaju ovisno o fazi u kojoj se proizvod nalazi, te kako ove promjene utječu na odluke poduzeća o izvozu i izravnim inozemnim investicijama. Vernon identificira nekoliko ključnih faza u životnom ciklusu proizvoda, od kojih svaka nosi specifične izazove i mogućnosti za poduzeća, a to su:¹¹

1. Faza uvođenja (nova faza proizvoda)

Prva faza životnog ciklusa proizvoda odnosi se na uvođenje novog proizvoda na tržište. Ovdje se radi o inovativnom proizvodu koji je diferenciran od postojećih i proizvodi se uz relativno visoke troškove, uglavnom zbog angažmana kvalificirane radne snage i složenih tehnoloških procesa. U ovoj fazi, proizvod se najčešće razvija i proizvodi u visoko razvijenim zemljama, poput Sjedinjenih Američkih Država, gdje postoje potrebni resursi i infrastruktura za poticanje inovacija. Potražnja za ovim proizvodom je obično koncentrirana na domaćem tržištu, gdje su potrošači spremniji prihvatiti nove i inovativne proizvode zbog više razine dohotka. U ovoj fazi, inozemna prodaja često započinje putem izvoza, budući da je proizvodnja još uvijek ograničena i fokusirana na domaće tržište.

2. Faza rasta i standardizacije (zrela faza proizvoda)

Kako proizvod stječe popularnost i znanje o njegovoj proizvodnji postaje šire dostupno, proizvod prelazi u fazu rasta i standardizacije. U ovoj fazi, proizvodnja se širi, a procesi postaju standardizirani, što omogućava ostvarivanje ekonomije razmjera kroz masovnu proizvodnju. Troškovi proizvodnje, posebno radne snage, postaju važan čimbenik, osobito u razvijenim zemljama gdje su plaće visoke. Kao odgovor na ove troškove, poduzeća često odlučuju uspostaviti proizvodne pogone u inozemstvu, osobito u zemljama u razvoju gdje su troškovi rada niži. Ovo predstavlja prijelaz s izvoza na izravne inozemne investicije kao primarni način zadovoljavanja rastuće potražnje na međunarodnim tržištima.

3. Faza zrelosti i padanja (kasna faza proizvoda)

U završnoj fazi životnog ciklusa proizvoda, proizvod je postigao visoku razinu zrelosti, a konkurencija na tržištu se intenzivira. Proizvod postaje široko dostupan i standardiziran, a potražnja se stabilizira ili počinje opadati. U ovoj fazi, proizvodnja se često prebacuje u

¹¹ Galović, Tomislav; Mišević, Petar; Uroda, Ivan (2022). Aktualne sigurnosne prijetnje i inozemna izravna ulaganja.

zemlje s najnižim troškovima kako bi se maksimizirala profitabilnost. U nekim slučajevima, proizvod se može povući s tržišta ako postane zastario ili ako ga zamijeni nova tehnologija. Multinacionalna poduzeća u ovoj fazi često usmjeravaju svoje resurse na razvoj novih proizvoda ili inovacija koje će ponovno pokrenuti ciklus.

1.2.5. Teorija kapitala i znanja

Teorija kapitala i znanja u inozemnim direktnim ulaganjima temelji se na konceptu da su kapital i znanje dva ključna resursa koji oblikuju i usmjeravaju odluke poduzeća o ulaganju na međunarodnim tržištima. Ova teorija istražuje kako poduzeća koriste svoje financijske resurse (kapital) i intelektualne resurse (znanje) za proširenje poslovanja u inozemstvu, te kako ovi resursi omogućuju poduzećima da ostvare konkurentsku prednost na globalnoj razini.¹²

Kapital u kontekstu izravnih inozemnih investicija odnosi se na financijska sredstva koja poduzeća koriste za ulaganje u fizičku infrastrukturu, tehnologiju, proizvodne pogone i druge oblike imovine u stranim zemljama. Odluka poduzeća da uloži kapital u inozemstvo često je motivirana željom za pristupom novim tržištima, smanjenjem proizvodnih troškova ili iskorištavanjem povoljnih uvjeta kao što su niže porezne stope ili subvencije. Kapital također omogućuje poduzećima da prošire svoje operacije i povećaju proizvodni kapacitet, što može dovesti do većih ekonomija razmjera i, posljedično, do veće profitabilnosti. Međutim, samo posjedovanje kapitala nije dovoljno za uspjeh kod izravnih inozemnih ulaganja. Kapitalska ulaganja moraju biti strateški usmjerena i učinkovito upravljana kako bi donijela željene rezultate. To podrazumijeva temeljitu analizu tržišta, procjenu rizika i razumijevanje lokalnog okruženja u zemlji domaćinu.

No, znanje se u kontekstu izravnih inozemnih ulaganja odnosi na sve vrste informacija, vještina i ekspertize koje poduzeće posjeduje i koje mu omogućuju da učinkovito posluje na međunarodnom tržištu. Ovo znanje uključuje tehnološku ekspertizu, menadžerske vještine, razumijevanje lokalnih tržišta, kao i sposobnost prilagodbe različitim kulturnim, pravnim i političkim uvjetima.

¹² Galović, Tomislav; Mišević, Petar; Uroda, Ivan (2022). Aktualne sigurnosne prijetnje i inozemna izravna ulaganja.

Teorija kapitala i znanja naglašava da su poduzeća koja imaju specifična znanja ili tehnologije često u povoljnijem položaju kada odlučuju o ulasku na strana tržišta.

1.2.6. Vrste FDI-a

Inozemna direktna ulaganja mogu se klasificirati u nekoliko kategorija prema njihovoj ulozi i strukturi unutar globalne strategije proizvodnje poduzeća. Glavne vrste izravnih inozemnih investicija su horizontalni, vertikalni i izvozni, a svaki od njih ima specifične karakteristike i motive koji ga čine pogodnim za različite poslovne scenarije.¹³ Horizontalne izravne inozemne investicije najčešće su prisutne kada poduzeće proizvodi slične proizvode ili obavlja slične proizvodne aktivnosti u zemlji domaćinu kao i u svojoj matičnoj zemlji. Ova vrsta izravnih inozemnih investicija često je prisutna u industrijama poput prerađivačke, gdje poduzeća žele proširiti svoje tržište i ojačati globalnu konkurentsku poziciju. Umjesto da se oslanjaju na izvoz iz matične zemlje, poduzeća odlučuju postaviti proizvodne pogone u inozemstvu kako bi bolje odgovorila na potražnju na lokalnim tržištima. Horizontalna izravna inozemna ulaganja obično uključuju ulaganja između zemalja slične razine industrijskog razvoja, gdje poduzeće iz jedne razvijene zemlje ulaže u drugu razvijenu zemlju putem akvizicija ili osnivanja podružnica.

Kod Vertikalnih izravnih inozemnih investicija, uključena je segmentacija proizvodnog procesa između različitih geografskih lokacija. U ovom modelu, poduzeće može prenijeti dio svojih proizvodnih aktivnosti u zemlje s nižim troškovima rada i resursa. Ova strategija je motivirana potrebom za optimizacijom troškova proizvodnje, koristeći prednosti dostupnosti jeftinijih inputa u zemljama u razvoju. Poduzeća iz razvijenih zemalja koriste svoje napredne tehnološke i upravljačke sposobnosti kako bi proizvodili robu u zemljama s nižim troškovima i potom plasirali te proizvode na globalna tržišta. Vertikalne izravne inozemne investicije omogućuju poduzećima da smanje troškove proizvodnje i povećaju učinkovitost, a istovremeno ostaju konkurentni na svjetskom tržištu.

Za razliku od horizontalnih i vertikalnih izravnih inozemnih investicija, izvozne izravne inozemne investicije predstavljaju oblik ulaganja u kojem poduzeće postavlja dio ili cijelu

¹³ Galović, Tomislav; Mišević, Petar; Uroda, Ivan (2022). Aktualne sigurnosne prijetnje i inozemna izravna ulaganja.

svoju proizvodnu aktivnost u inozemstvu s namjerom da proizvode izvozi na treća tržišta. Ovaj oblik FDI-a može biti horizontalan ili vertikalni. U horizontalnim izvoznim izravnim inozemnim investicijama, pridružena proizvodnja u zemlji domaćinu proizvodi robu namijenjenu izvozu i direktnoj prodaji u trećim zemljama. S druge strane, vertikalne izvozne izravne inozemne investicije uključuju proizvodnju proizvoda koji se zatim izvoze u druge zemlje za daljnju obradu. Izvozne izravne inozemne investicije omogućuju poduzećima da iskoriste prednosti lokacije u zemlji domaćinu za proizvodnju, dok istovremeno ostaju usmjereni na prodaju na regionalnim ili međunarodnim tržištima.

Sve tri vrste izravnih inozemnih ulaganja omogućuju poduzećima neke strateške prednosti pa tako i mogućnosti kako bi što učinkovitije optimizirali svoje operacije na globalnoj razini. Isto tako svaka od navedenih vrsti odgovara različitim potrebama te se prilagođava tržištu, omogućujući na taj način poduzećima, učinkovito korištenje svojih resursa te stjecanje novih prilika zbog kojih se odlučuju za izravna inozemna ulaganja.

Jedan od glavnih motiva je pristup novim tržištima. Ulaskom u strana tržišta, poduzeća mogu povećati svoju prodaju, proširiti bazu kupaca i smanjiti ovisnost o domaćem tržištu. Drugi važan motiv je smanjenje troškova proizvodnje, što često uključuje korištenje jeftinije radne snage, sirovina ili povoljnijih uvjeta poslovanja u određenim regijama. Nadalje, poduzeća traže prilike za pristup tehnološkim inovacijama i znanju koje mogu biti dostupne u stranim zemljama, čime poboljšavaju svoju konkurentnost. Izravna ulaganja također omogućuju poduzećima diversifikaciju rizika, jer poslovanje na više lokacija smanjuje utjecaj potencijalnih ekonomskih ili političkih kriza u jednoj zemlji. Navedeni motivi prikazani su kraće u tablici koja slijedi.

Tablica 2. Glavni motivi izravnih inozemnih investicija

Motivi
1. Pristup novim tržištima
2. Smanjenje troškova proizvodnje
3. Pristup tehnološkim novitetima i znanju
4. Diverzifikacija rizika

Izvor: Izrada autora

Glavni razlozi za takva ulaganja uključuju želju za pristupom novim tržištima i povećanjem prodaje, optimizaciju proizvodnih troškova kroz povoljnije resurse i radnu snagu te stjecanje napredne tehnologije i inovacija koje unapređuju konkurentsku prednost. Dodatno, izravna ulaganja omogućuju diversifikaciju rizika, smanjujući osjetljivost kompanija na potencijalne poteškoće u matičnim zemljama.

Pristup novim tržištima omogućava kompanijama da povećaju svoje poslovne mogućnosti, šireći ponudu proizvoda i usluga prema većem broju potrošača. Istovremeno, smanjenje troškova proizvodnje putem ulaganja u regije s povoljnijim uvjetima postaje strateška prednost, omogućujući kompanijama da ostanu konkurentne. Nadalje, prilika za korištenje novih tehnologija i stručnih znanja dostupnih u inozemstvu daje tvrtkama mogućnost bržeg napretka i inovacija. Na kraju, diverzifikacija rizika kroz investicije na različitim tržištima pomaže tvrtkama da se zaštite od lokalnih gospodarskih problema, čime se osigurava dugoročna stabilnost i otpornost na vanjske utjecaje.

2. Pregled postojećih istraživanja

S obzirom na dugoročnu prisutnost izravnih inozemnih investicija i doznaka na globalnoj razni, kroz godine provedena su razna istraživanja za navedene pojmove kako bi se sagledala njihova kretanja ili kako bi došlo do bitnih zaključaka.

Tablica 3. Pregled prijašnjih istraživanja o doznakama i izravnim inozemnim investicijama

Autori	Datum	Uzrok	Metodologija	Rezultati
Pregled istraživanja na temu doznaka				
Craig A. Depken Maja Nikšić Radić Hana Peleka ¹⁴	2021.	Ispitati uzročno-posljedične veze između inozemnih doznaka i gospodarskog rasta u Hrvatskoj	Korištena vektorska agresija (VAR), Grangerovi testovi kauzalnosti, funkcije impulsa odgovora i dekompozicija varijance	Postoji veza između inozemnih doznaka prema gospodarskom rast u Hrvatskoj Utjecaj doznaka na BDP je kratkotrajan u usporedbi s izravnim inozemnim investicijama
Laura Mariana Cismas Ruxandra Ioana Curea-Pitorac Ioana Vadasan ¹⁵	2019.	Proučiti utjecaj doznaka na gospodarstva zemalja srednje i istočne Europe koje su imale komunistički režim prije 1990. godine	Ekonometrijska analiza, korištenje softvera Stata 13 za testiranje i procjenu rezultata	Doznake su stabilnije u nekim zemljama srednje i istočne Europe. U Češkoj i Litvi doznake imaju kratkoročni utjecaj na ekonomski rast, a u Rumunjskoj priljev doznaka nije značajno utjecao na gospodarski rast
Mihaela Iordache Mihaela Matei Emilia Titan ¹⁶	2023.	Uzrok istraživanja je ispitivanje učinka doznaka u usporedbi s	Panel modeli s fiksnim i nasumičnim učincima, Hausmanov test	U zemljama s više migranata, doznake imaju pozitivan i statistički značajan utjecaj na ekonomski razvoj.

¹⁴ Depken, Craig A., Maja Nikšić Radić, and Hana Paleka. "Causality between foreign remittance and economic growth: empirical evidence from Croatia." *Sustainability* 13, no. 21 (2021)

¹⁵ Cismaș, Laura Mariana, Ruxandra Ioana Curea-Pitorac, and Ioana Vădășan. "The impact of remittances on the receiving country: Some evidence from Romania in European context." *Economic research-Ekonomska istraživanja* 33, no. 1 (2020):

¹⁶ Iordache, Mihaela, Mihaela Matei, and Emilia Țițan. "Global Connections: Examining the Role of Remittances in Economic development." *Journal of Social and Economic Statistics* 12, no. 2 (2023)

		ostalim vanjskim izvorima kapitala		Doznake snažno potiču ekonomski rast.
Deborah Fahy Bryceson ¹⁷	2022.	Suočavanje obitelji s ekonomskim krizama	Kvalitativna analiza postojećih podataka o doznakama	Obitelji koje žive u inozemstvu imaju važnu ulogu u distribuciji prihoda u globalnoj ekonomiji.
Martina Šimkova Jitka Langhamrova ¹⁸	2015.	Utjecaj migracija i doznaka na Češku ekonomiju	Analiza podataka o financijskim transakcijama iz Češkog zavoda za statistiku.	Migracije ne utječu negativno na Češku ekonomiju već doprinosi ravnoteži između radno sposobnih i starih populacija.
Pregled istraživanja na temu izravnih inozemnih investicija				
Samina Sabir Anum Rafique Kamran Abbas ¹⁹	2019.	Utjecaj kvalitete institucija na izravna inozemna ulaganja	Ekonometrijski model, Modeli procjene	Neki od institucionalnih pokazatelja pozitivno utječu na izravna inozemna ulaganja. Utjecaj institucija jači je u razvijenim zemljama.
Sanja Franc ²⁰	2013.	Ispitivanje motiva i učinaka inozemnih izravnih ulaganja u zemljama EU-a	Ekonometrijska analiza Model jednostavne regresije Dunningov model razvojnog ciklusa	Potreba za prilagodbom politika za privlačenje stranih ulaganja jer neke zemlje poput Portugala i Hrvatske zaostaju za drugim zemljama EU-a.
Eva Hamplova Katerina Provaznikova ²¹	2011.	Procjena razvoja izravnih inozemnih investicija u	Sustavna i kvalitativna analiza strukture	Između 2000.-2005. godine, osnovni kapital je izvor financiranja izravnih inozemnih investicija, a od

¹⁷ BRYCESON, DEBORAH FAHY. "Transnational Families and Neo-Liberal Globalisation: Past, Present and Future." *Nordic Journal of Migration Research* 12, no. 2 (2022)

¹⁸ Šimková, M., & Langhamrová, J. (2015). *Remittances and their Impact on the Czech Economy*. Prague Economic Papers

¹⁹ Sabir, S., Rafique, A. & Abbas, K. *Institutions and FDI: evidence from developed and developing countries*. *Financ Innov* 5

²⁰ Franc, Sanja. "Razvojni ciklus inozemnih izravnih neto ulaganja zemalja članica Europske unije." *Ekonomski vjesnik* XXVI, br. 1 (2013)

²¹ Hamplová, E., & Provazníková, K. (2011). *The Development of Foreign Direct Investment in the Czech Republic*

		Češkoj u periodu od 2000.-2010. godine		2006-2010. godine, reinvestirana dobit je smanjila osnovni kapital i time negativno utjecala na bilancu zemlje.
Ali Acaravaci Ilhan Ozturk ²²	2012.	Ispitivanje veze između BDP-a, izvoza i izravnih inozemnih investicija u određenim zemljama EU-a	Engle-Grangerov model	Izravne inozemne investicije potiču rast u Češkoj i Slovačkoj, a rast potiče izravne inozemne investicije u Latviji.
Anita Maček Rasto Ovin Marko Divjak Hazbo Skoko Tatjana Horvat ²³	2021.	Percepcija lokalnih dionika o koristima izravnih inozemnih investicija u Srbiji i Sloveniji	Anketa s uzrokom od 127 općina Komparativna analiza percepcija	Srbija pokazuje veću zainteresiranost za izravne inozemne investicije, dok se u Sloveniji više izražava potreba za ulaganjem u turizam.

Gore u tablici navedena su samo neka od prijašnjih istraživanja na temu doznaka i izravnih inozemnih investicija, a dalje u nastavku kratko su opisani neki od novijih istraživanja za navedene teme.

2023. godine u časopisu „Sciend“ za socijalnu i ekonomsku statistiku objavljen je članak čiji su autori Mihaela Iordache i ostali, proveli istraživanje bazirano na kretanju doznaka.²⁴ U tom istraživanju analiziran je utjecaj doznaka, u usporedbi s drugim vanjskim izvorima kapitala poput uvoza, strane pomoći i izravnih stranih ulaganja, na gospodarski rast i razvoj u zemljama Europske unije, s posebnim fokusom na bivše komunističke zemlje. Glavni cilj bio je utvrditi pozitivan i značajan utjecaj doznaka na ekonomski rast zemalja podrijetla doznaka. Istraživanje je provedeno korištenjem panelnih podataka za 28 članica EU-a, s

²² Acaravci, A., & Ozturk, I. (2012). Foreign direct investment, export and economic growth: Empirical evidence from new EU countries. *Romanian Journal of Economic Forecasting*, 2(2), 52-67

²³ Anita Maček, Rasto Ovin, Marko Divjak, Hazbo Skoko & Tatjana Horvat (2021) Foreign direct investments' openness in local communities – the case of Slovenia and Serbia, *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*

²⁴ Iordache, Mihaela, Mihaela Matei, and Emilia Țițan. "Global Connections: Examining the Role of Remittances in Economic development." *Journal of Social and Economic Statistics* 12, no. 2 (2023): 53-71

posebnim naglaskom na 10 bivših komunističkih zemalja, koristeći osam ekonometrijskih modela. Rezultati su pokazali da doznake imaju značajan pozitivan utjecaj na gospodarski razvoj, osobito u zemljama s visokom emigracijom, gdje doznake čine značajan dio bruto domaćeg proizvoda. Istraživanje također naglašava važnost uključivanja doznaka u strategije za smanjenje siromaštva i poticanje održivog gospodarskog razvoja. Unatoč ograničenjima studije, rezultati ukazuju na potrebu za daljnjim istraživanjima kako bi se bolje razumjela uloga doznaka u gospodarskom razvoju.

Zatim također na temu doznaka, provedeno je istraživanje koje je objavljeno u časopisu „Ekonomska istraživanja“.²⁵ Navedeni rad bavio se utjecajem doznaka na gospodarstva zemalja Srednje i Istočne Europe. Korištena je kvantitativna analiza, uključujući suvremene korelacije i ekonometrijske modele, kako bi se testirale dvije glavne hipoteze. Prva hipoteza, koja sugerira da su doznake stabilniji izvor kapitala u usporedbi s privatnim kapitalom tijekom gospodarskih ciklusa, potvrđena je za nekoliko zemalja, uključujući Bugarsku i Latviju. Druga hipoteza, koja predviđa dugoročni i kratkoročni utjecaj doznaka na gospodarski rast, nije potvrđena za Rumunjsku, ali je podržana u nekim drugim zemljama poput Češke i Litve. Istraživanje naglašava važnost razumijevanja uloge doznaka u ekonomskom rastu te poziva na daljnje istraživanje kako bi se bolje identificirali ekonomski pokazatelji koje doznake najviše utječu. Osim navedenih istraživanja, treba istaknuti istraživanje provedeno 2019. godine, objavljeno u časopisu „Financijske inovacije“ autora Sabir S i ostali.²⁶ Ova studija analizira utjecaj kvalitete institucija na priljev stranih direktnih investicija u razvijenim i zemljama u razvoju, uzimajući u obzir dodatne varijable poput inflacije, BDP-a po stanovniku, otvorenosti trgovine, infrastrukture i dodane vrijednosti u poljoprivredi. Istraživanje obuhvaća razdoblje od 1996. do 2016. godine i razlikuje zemlje prema prihodovnim razredima – niske i srednje niske zemlje u razvoju te zemlje s višim srednjim i visokim prihodima.

Upotrijebljeni su različiti pokazatelji upravljanja kako bi se procijenio njihov utjecaj na izravne inozemne investicije. Uočeno je da kvalitetnije institucije, osobito u pogledu

²⁵ Cismaș, Laura Mariana, Ruxandra Ioana Curea-Pitorac, and Ioana Vădăsan. "The impact of remittances on the receiving country: Some evidence from Romania in European context." *Economic research-Ekonomska istraživanja* 33, no. 1 (2020): 1073-1094.

²⁶ Sabir, S., Rafique, A. & Abbas, K. Institutions and FDI: evidence from developed and developing countries. *Financ Innov* 5, 8 (2019)

kontrole korupcije, učinkovitosti vlade i političke stabilnosti, značajno potiču priljev izravnih inozemnih investicija u zemljama u razvoju. Za razliku od toga, u razvijenim zemljama svi pokazatelji kvalitete institucija pozitivno i značajno utječu na izravne inozemne investicije. Rezultati su pokazali da je utjecaj institucionalne kvalitete na izravne inozemne investicije, veći u razvijenim zemljama nego u zemljama u razvoju. Osim toga, za zemlje u razvoju, faktori poput infrastrukture i otvorenosti trgovine pozitivno utječu na izravne inozemne investicije, dok inflacija ima negativan utjecaj. U razvijenim zemljama, dok infrastruktura i otvorenost trgovine pozitivno utječu na izravna inozemna ulaganja, dodana vrijednost poljoprivrede i inflacija imaju negativne učinke.

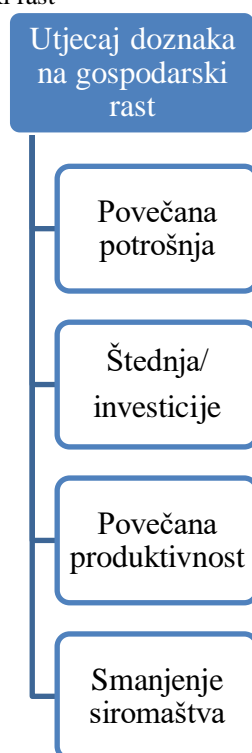
Zaključno, institucionalne reforme smatraju se ključnim za privlačenje izravnih inozemnih investicija, uz makroekonomske čimbenike poput niske inflacije i dobre infrastrukture. Daljnje istraživanja trebala bi uključivati analizu utjecaja ekonomskih institucija na priljev izravnih inozemnih investicija u zemljama u razvoju.

2.1. Utjecaj doznaka na gospodarski rast

Utjecaj doznaka na gospodarski rast je složena i kompleksna tema koja se istražuje iz različitih perspektiva u ekonomiji. Ove financijske transfere mogu imati dubok utjecaj na gospodarski rast i razvoj zemalja koje primaju doznake, no njihova učinkovitost i učinci mogu varirati ovisno o različitim čimbenicima i kontekstima.²⁷

U nastavku je shematski prikaz nekih od glavnih utjecaja doznaka na gospodarski rast.

Shema 1. Utjecaj doznaka na gospodarski rast

Izvor: Izrada autora prema podacima IMF-a

Na makroekonomskoj razini, doznake mogu značajno doprinijeti gospodarskom rastu. Prvo, povećavajući raspoloživi dohodak primatelja, doznake mogu dovesti do veće potrošnje na robu i usluge. Ovo povećanje potrošnje stimulira lokalnu potražnju, što može potaknuti proizvodnju i zapošljavanje, čime se doprinosi rastu gospodarstva. Pored toga, doznake mogu igrati ključnu ulogu u smanjenju siromaštva, jer povećavaju prihode domaćinstava

²⁷ Službena stranica IMF-a, Potiču li radničke doznake ekonomski razvoj?
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1442255

koja primaju novac. Povećanjem životnog standarda, doznake mogu značajno smanjiti razine siromaštva i poboljšati kvalitetu života.²⁸

Osim što potiču potrošnju, doznake mogu imati pozitivan utjecaj i na štednju i investicije. Ako primatelji doznaka koriste dio novca za štednju ili ulaganje, to može poboljšati razvoj financijskog sektora i potaknuti ekonomski rast na dugoročnoj osnovi. Također, doznake mogu pružiti kapital za početak ili širenje malih i srednjih poduzeća, što može povećati poduzetničku aktivnost i diversificirati ekonomsku bazu zemlje.

Strukturni utjecaji doznaka također su značajni. Novac iz doznaka često se usmjerava na obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, što može poboljšati ljudski kapital i dugoročno povećati produktivnost. Poboljšanja u obrazovanju i zdravstvu mogu dovesti do dugoročnijih koristi za gospodarstvo, jer omogućuju bolje obrazovane i zdravije radnike.

Međutim, utjecaj doznaka nije jednostavan i može ovisiti o povezanosti s drugim ekonomskim varijablama. Na primjer, veliki priljev doznaka može utjecati na devizni tečaj zemlje, što može dovesti do inflacijskih pritisaka. Stoga je važno upravljati inflacijom i stabilizirati devizni tečaj kako bi se maksimalizirali pozitivni učinci doznaka. Također, dok doznake mogu poboljšati ekonomske uvjete i povjerenje u zemlju, prekomjerna ovisnost o doznakama može smanjiti privlačnost za dugoročna strana ulaganja i stvoriti rizike povezane s vanjskim šokovima.

Utjecaj doznaka može se razlikovati među različitim regijama i sektorima. Na primjer, u ruralnim područjima, gdje su izvori prihoda ograničeni, doznake mogu imati veći utjecaj na smanjenje siromaštva i povećanje lokalne potrošnje. Također, doznake mogu imati različite učinke na različite sektore gospodarstva, ovisno o tome kako se koriste - bilo da se usmjeravaju na maloprodaju i usluge, ili u obrazovanje i zdravstvo.

Politički i institucionalni kontekst također igra važnu ulogu u oblikovanju utjecaja doznaka. U stabilnim političkim okruženjima, doznake mogu doprinijeti održivom gospodarskom rastu, dok politička nestabilnost može rezultirati neefikasnom raspodjelom resursa i smanjenjem potencijalnih koristi od doznaka. Kvaliteta institucija može utjecati na to kako se doznake koriste i raspodjeljuju. U zemljama s jakim institucionalnim okvirima, doznake mogu biti bolje usmjerene prema produktivnim ulaganjima i smanjenju siromaštva.

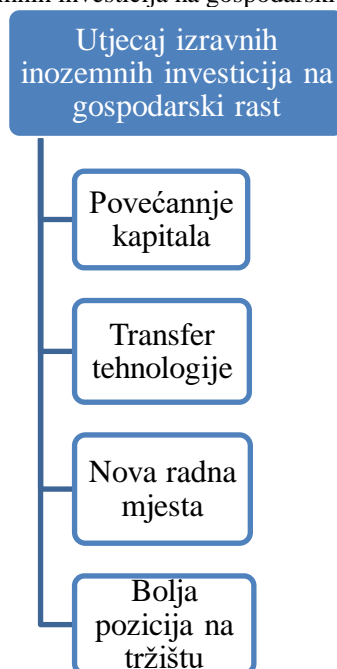
²⁸ Utjecaj doznaka na siromaštvo u zemljama u razvoju https://unctad.org/system/files/official-document/ditctnkd20108_en.pdf

Zaključno, doznake mogu imati značajan utjecaj na gospodarski rast i razvoj, ali njihov učinak ovisi o mnogim čimbenicima uključujući makroekonomske uvjete, strukturne promjene, regionalne i sektorske specifičnosti, te politički i institucionalni kontekst.²⁹ Da bi se maksimizirao pozitivan utjecaj doznaka, važno je uspostaviti politike koje omogućuju učinkovitiju upotrebu tih sredstava, smanjiti ovisnost o vanjskim financijskim izvorima i osigurati stabilan ekonomski i politički okvir.

2.2. Utjecaj izravnih inozemnih ulaganja na gospodarski rast

Izravna inozemna ulaganja igraju ključnu ulogu u ekonomskom razvoju zemalja diljem svijeta. Ova vrsta kapitala dolazi iz stranih izvora i usmjerava se u ekonomske aktivnosti unutar zemlje domaćina. Utjecaj izravnih inozemnih ulaganja na gospodarski rast može se analizirati kroz različite aspekte, uključujući povećanje kapitala, transfer tehnologije, zapošljavanje, te utjecaj na konkurenciju i tržišta. U nastavku slijedi shematski prikaz:

Shema 2. Utjecaj izravnih inozemnih investicija na gospodarski rast

²⁹ Utjecaj doznaka na siromaštvo u zemljama u razvoju https://unctad.org/system/files/official-document/ditctncd20108_en.pdf

Izvor: Izrada autora prema podacima iz članka "Razvojni ciklus inozemnih izravnih neto ulaganja zemalja članica Europske unije."

Jedan od najvažnijih načina na koji izravne inozemne investicije utječu na gospodarski rast je kroz povećanje kapitala. Ulaganja stranih investitora donose svježje kapitalne tokove koji omogućuju razvoj novih projekata, proširenje postojećih poduzeća i unapređenje infrastrukture. Ovaj dodatni kapital može poslužiti za izgradnju novih tvornica, razvoj inovativnih proizvoda i usluga, ili modernizaciju opreme, čime se povećava proizvodni kapacitet i ekonomska aktivnost zemlje domaćina.³⁰ Kao rezultat, može doći do povećanja bruto domaćeg proizvoda (BDP) i poboljšanja životnog standarda stanovništva. Izravne inozemne investicije također doprinose ekonomiji kroz transfer tehnologije i znanja. Strani investitori često donose napredne tehnologije, inovativne prakse i upravljačke vještine u zemlje domaćine. Kroz integraciju ovih tehnologija i metoda rada, domaća poduzeća mogu unaprijediti svoje proizvodne procese, povećati efikasnost i kvalitetu svojih proizvoda. Osim toga, lokalni radnici imaju priliku usvajati nove vještine i iskustva koja mogu poboljšati njihovu profesionalnu vrijednost i doprinosti daljnjem razvoju industrije. Zapošljavanje je još jedan ključan aspekt utjecaja izravnih inozemnih investicija na gospodarski rast. Strana ulaganja često dovode do otvaranja novih radnih mjesta, što smanjuje nezaposlenost i poboljšava ekonomske prilike za lokalno stanovništvo. Nova radna mjesta ne samo da povećavaju prihod domaćih radnika, već mogu također potaknuti potrošnju i stvaranje dodatnih ekonomskih prilika u lokalnim zajednicama. Povećanje konkurencije i poboljšanje tržišta također su značajni učinci izravnih inozemnih investicija. Kada strane tvrtke ulažu u zemlju domaćinu, one donose s novim poslovnim modelima, kvalitetnijim proizvodima i boljim uslugama, što može potaknuti domaće tvrtke na poboljšanje svojih proizvoda i usluga. Ova povećana konkurencija može rezultirati nižim cijenama za potrošače, većim inovacijama i efikasnijim poslovnim praksama. Međutim, utjecaj izravnih inozemnih investicija na gospodarski rast može varirati ovisno o specifičnom kontekstu zemlje domaćina. U nekim slučajevima, strana ulaganja mogu donijeti privremene ili ograničene koristi ako su usmjerena na sektore koji ne doprinosi značajno lokalnoj ekonomiji ili ako se

³⁰ Franc, Sanja. "Razvojni ciklus inozemnih izravnih neto ulaganja zemalja članica Europske unije." *Ekonomski vjesnik XXVI*, br. 1 (2013): 23-37.

koristi samo minimalan broj lokalnih resursa. Također, postoji mogućnost da izravne inozemne investicije doprinose povećanju ekonomske nejednakosti ako koristi primaju samo određene skupine ili regije unutar zemlje domaćina. Osim toga, kvaliteta institucija i politička stabilnost igraju ključnu ulogu u oblikovanju učinaka izravnih inozemnih investicija. Zemlje s jakim institucijama, transparentnim zakonodavstvom i stabilnim političkim okruženjem privlače više izravnih inozemnih investicija i mogu bolje iskoristiti njihove prednosti. U suprotnom, zemlje s lošim upravljanjem i političkom nestabilnošću mogu doživjeti manji utjecaj stranih ulaganja ili čak negativne posljedice.

Zaključno, izravna inozemna ulaganja predstavljaju važan izvor kapitala i razvojnih resursa za zemlje domaćine. Njihov utjecaj na gospodarski rast očituje se kroz povećanje kapitala, transfer tehnologije, zapošljavanje, te poboljšanje konkurencije i tržišta. No, kako bi se maksimizirale koristi od izravnih inozemnih investicija, važno je osigurati povoljno poslovno okruženje, stabilnu političku situaciju i kvalitetne institucije koje će omogućiti učinkovitu integraciju stranih ulaganja u domaću ekonomiju.

2.3. Povezanost između doznaka i izravnih inozemnih investicija

Povezanost između doznaka i izravnih inozemnih investicija predstavlja kompleksan fenomen s dubokim utjecajem na ekonomski razvoj zemalja primateljica. Doznake, koje predstavljaju novčane transfere migranata svojoj obitelji u zemlji podrijetla, i izravne inozemne investicije, koje uključuju kapitalna ulaganja stranih tvrtki u domaće gospodarstvo, mogu značajno oblikovati ekonomsku sliku zemalja primateljica, ali na različite načine i kroz različite mehanizme. Jedan od glavnih načina na koji doznake mogu utjecati na izravne inozemne investicije jest kroz povećanje dostupnog kapitala u zemljama primateljicama. Kada migranti šalju novac svojim obiteljima, taj dodatni kapital poboljšava financijsku stabilnost i kupovnu moć lokalnih potrošača. Veća kupovna moć može stvoriti povoljnije uvjete za privatna ulaganja, uključujući izravna inozemna ulaganja. Strani investitori često traže tržišta koja pokazuju znakove rasta i stabilnosti, a povećana potrošnja uzrokovana doznakama može učiniti zemlju privlačnijom za izravne inozemne investicije. Doznake također mogu poslužiti kao poticaj za poboljšanje lokalne infrastrukture. Sredstva

koja dolaze iz doznaka mogu se koristiti za unapređenje područja poput stanovanja, obrazovanja i zdravstva. Poboljšana infrastruktura može stvoriti povoljnije uvjete za poslovanje, što može privući strane investitore koji traže dobro razvijenu i funkcionalnu infrastrukturu. Osim toga, doznake mogu smanjiti financijski rizik u zemljama primateljicama. Povećanje sredstava može smanjiti rizik od financijske nestabilnosti i nepovoljnih gospodarskih uvjeta, što može povećati povjerenje stranih investitora i smanjiti njihovu percepciju rizika vezanog uz ulaganje u te zemlje.

S druge strane, izravne inozemne investicije mogu imati utjecaj na doznake. Kada izravne inozemne investicije dovode do otvaranja novih radnih mjesta i povećanja prihoda, to može smanjiti potrebu za slanjem novca obiteljima u zemlji podrijetla. Povećanje zapošljavanja i rast prihoda mogu smanjiti ovisnost domaćih obitelji o doznakama, jer lokalni ekonomski uvjeti postaju povoljniji. Razvoj gospodarstva potaknut izravnim inozemnim investicijama može promijeniti obrasce migracije. Ako strana ulaganja stvaraju značajne prilike za zapošljavanje, migranti možda neće osjećati potrebu za iseljavanjem ili slanjem novca svojim obiteljima, što može smanjiti ukupne doznake.

Konačno, strani investitori mogu utjecati na lokalnu ekonomiju kroz poboljšanje poslovnih praksi i infrastrukture. Ova poboljšanja mogu smanjiti ovisnost zemalja primateljica o doznakama kao izvora prihoda, jer će ekonomski uvjeti postati povoljniji za daljnji razvoj. Povezanost između doznaka i izravnih inozemnih investicija zahtijeva pažljivo upravljanje. Dok doznake pružaju važne izvore kapitala i poboljšavaju financijsku stabilnost i potrošnju, izravne inozemne investicije doprinose razvoju infrastrukture i tehnologije.³¹ Razumijevanje ove međusobne povezanosti i implementacija odgovarajućih politika može pomoći zemljama primateljicama da optimiziraju koristi od oba oblika kapitala. Korištenje doznaka za jačanje lokalne ekonomije i poboljšanje investicijskog okvira može stvoriti temelje za dugoročan i održiv gospodarski rast.

³¹ Comes, Calin-Adrian, Elena Bunduchi, Valentina Vasile, and Daniel Stefan. "The impact of foreign direct investments and remittances on economic growth: A case study in Central and Eastern Europe." *Sustainability* 10, no. 1 (2018)

3. Europska unija i odabrane zemlje koje su područje interesa

U analizama ekonomskih kretanja u Europskoj uniji, doznake i izravne inozemne investicije (FDI) igraju ključnu ulogu u oblikovanju gospodarskog razvoja zemalja članica. Ovi ekonomski tokovi ne samo da utječu na nacionalne financijske bilance, već također odražavaju šire ekonomske trendove i strategije zemalja primateljica. U nastavku rada, naglasak će biti na analizi statističkih podataka koji prikazuju dinamiku odnosno kretanje doznaka i izravnih inozemnih investicija u Hrvatskoj, Bugarskoj, Rumunjskoj, Češkoj i Sloveniji. Analizirat ćemo kako su ove zemlje, sa svojim specifičnim ekonomskim karakteristikama, iskoristile ove izvore kapitala i kako su kretanja u doznakama i izravnim inozemnim investicijama oblikovale njihov gospodarski razvoj. Ovi podaci omogućuju dublje razumijevanje utjecaja međunarodnih ekonomskih tokova na nacionalne ekonomije i pomažu u formuliranju učinkovitih politika za poticanje održivog rasta i razvoja.

Nastavno na sve navedeno, dalje u radu će se pokušati potvrditi sljedeća hipoteza:

Hipoteza: Doznake i izravna strana ulaganja imaju značajan utjecaj na ekonomski razvoj zemalja članica EU, pri čemu se taj utjecaj razlikuje ovisno o specifičnostima svake zemlje. U državama kao što su Hrvatska, Rumunjska, Bugarska, Češka i Slovenija, pretpostavlja se da veći priljev doznaka pozitivno doprinosi povećanju potrošnje i domaćih investicija, dok izravna inozemna ulaganja mogu poticati tehnološki razvoj i stvaranje novih radnih mjesta.

3.1. Hrvatska

Hrvatska, smještena na raskrižju Srednje Europe i Balkana, postala je članica Europske unije 1. srpnja 2013. godine.³² Ulazak u EU predstavljao je važan korak u povijesti zemlje, simbolizirajući povratak nakon desetljeća tranzicije iz socijalističkog sustava u neovisnu demokraciju. Kao članica EU, Hrvatska aktivno sudjeluje u zajedničkim politikama i procesima odlučivanja te koristi prednosti jedinstvenog tržišta, koje je omogućilo lakšu trgovinu, pristup fondovima EU i slobodu kretanja ljudi, roba, usluga i kapitala.

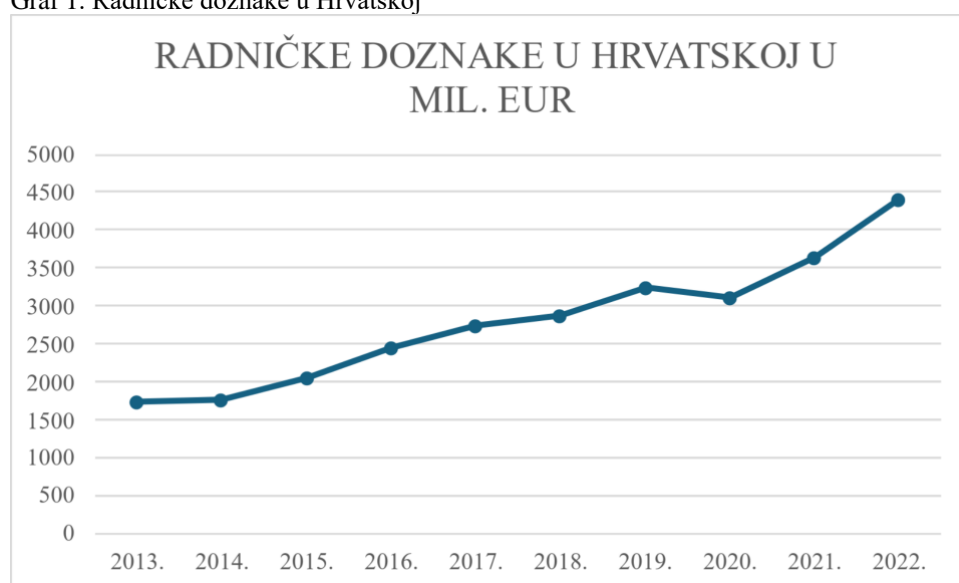
³² Službena stranica EU-a, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/croatia_en

Istovremeno, članstvo u EU donosi i izazove, uključujući prilagodbu zakonodavstva i usvajanje europskih standarda u različitim sektorima.

3.1.1. Kretanje doznaka

Dalje u nastavku teksta, tablično su prikazani podaci o kretanjima doznaka u Hrvatskoj u periodu od 2013.-2022. godine.

Graf 1. Radničke doznake u Hrvatskoj

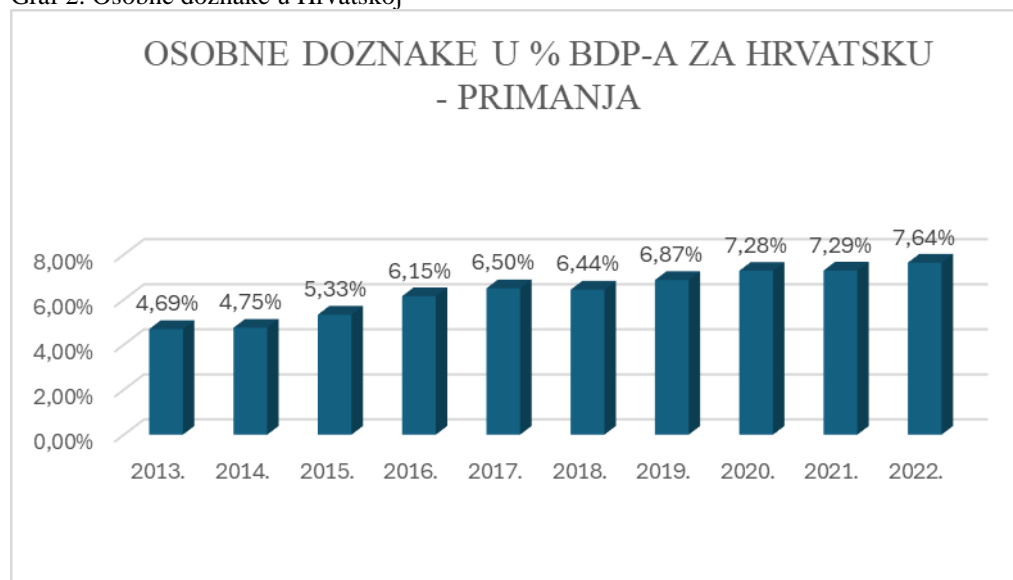
Izvor: izrada autora prema podacima sa Eurostata, preuzeto s <https://ec.europa.eu/eurostat/>

Podaci o kretanju radničkih doznaka u razdoblju od 2013. do 2022. godine u milijunima eura pružaju uvid u značajan porast tog izvora prihoda za Hrvatsku. Analizom ovih brojki može se uočiti nekoliko ključnih trendova i zaključaka. U promatranom razdoblju, od 2013. do 2019. godine, radničke doznake su pokazale stalan rast. U 2013. godini iznosile su 1.729 milijuna eura, a do 2019. godine narasle su na 3.235 milijuna eura. To predstavlja rast od gotovo 87% u šest godina stoga ovaj kontinuirani rast može se pripisati nekoliko čimbenika, uključujući povećanje broja hrvatskih građana koji rade u inozemstvu nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine, što im je omogućilo lakši pristup tržištima rada u drugim državama članicama EU. Također, povećana gospodarska migracija iz Hrvatske, posebice u razvijene zemlje EU, mogla je značajno doprinijeti ovom trendu. Zatim rasta, u 2020. godini

dolazi do blagog pada radničkih doznaka na 3.121 milijuna eura, što je smanjenje u odnosu na 2019. godinu. Pad se može povezati s globalnom pandemijom COVID-19, koja je utjecala na gospodarska kretanja širom svijeta. Mnoge zemlje su se suočile s gospodarskim usporavanjem, gubitkom radnih mjesta i smanjenjem doznaka iz inozemstva zbog neizvjesnosti i ograničenja povezanih s pandemijom.

Međutim, nakon pada u 2020. godini, radničke doznake su se snažno oporavile i nastavile rasti. U 2021. godini iznosile su 3.639 milijuna eura, što je značajan skok u odnosu na prethodnu godinu. Ovaj rast se dodatno ubrzao u 2022. godini, kada su doznake dosegnule 4.405 milijuna eura, što predstavlja najveći iznos u promatranom desetogodišnjem razdoblju.

Graf 2. Osobne doznake u Hrvatskoj

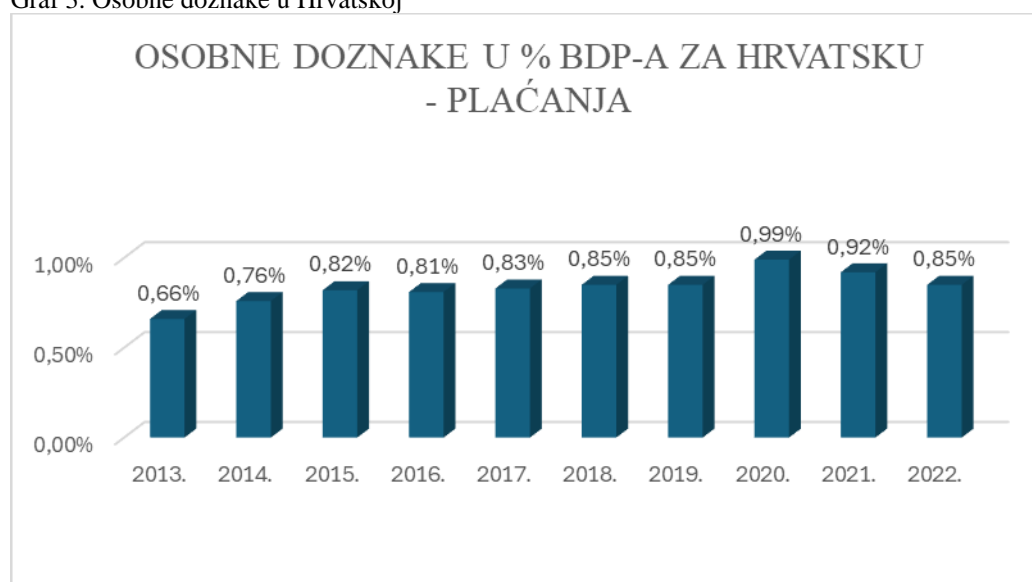

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

Podaci o udjelu osobnih doznaka u BDP-u Hrvatske za razdoblje od 2013. do 2022. godine otkrivaju značajan trend rasta i stabilizacije koji ukazuje na sve veću važnost ovog izvora prihoda za hrvatsko gospodarstvo. Počevši od 2013. godine, kada je udio osobnih doznaka iznosio 4,69% BDP-a, vidimo stalan porast do 2020. godine, kada ovaj udio doseže 7,28%. Ovaj rast može se povezati s povećanim odlaskom radno sposobnih Hrvata u inozemstvo, što je omogućilo većem broju njih da šalju novac natrag u domovinu. Ulazak Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine dodatno je potaknuo ovaj proces, otvarajući vrata lakšem zapošljavanju u drugim državama članicama EU. Zanimljivo je primijetiti kako se udio

doznaka stabilizirao na visokoj razini u godinama nakon 2020., dosegnuvši 7,64% BDP-a u 2022. godini. Ova stabilnost, unatoč globalnim izazovima poput pandemije COVID-19, ukazuje na otpornost hrvatske dijaspore i važnost koju doznake imaju za kućanstva u Hrvatskoj. Osobne doznake postale su ključan i stabilan izvor prihoda, osiguravajući financijsku podršku mnogim obiteljima i ublažavajući potencijalne ekonomske šokove. Ono što je posebno značajno jest da ovaj porast i stabilizacija udjela osobnih doznaka u BDP-u reflektiraju ne samo povećanu važnost doznaka za gospodarstvo, već i sve veću ovisnost o njima u kontekstu stalnog iseljavanja. Hrvatska se suočava s izazovom održavanja gospodarske stabilnosti, a ovi podaci pokazuju kako doznake iz inozemstva igraju ključnu ulogu u tom procesu.

Graf 3. Osobne doznake u Hrvatskoj

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

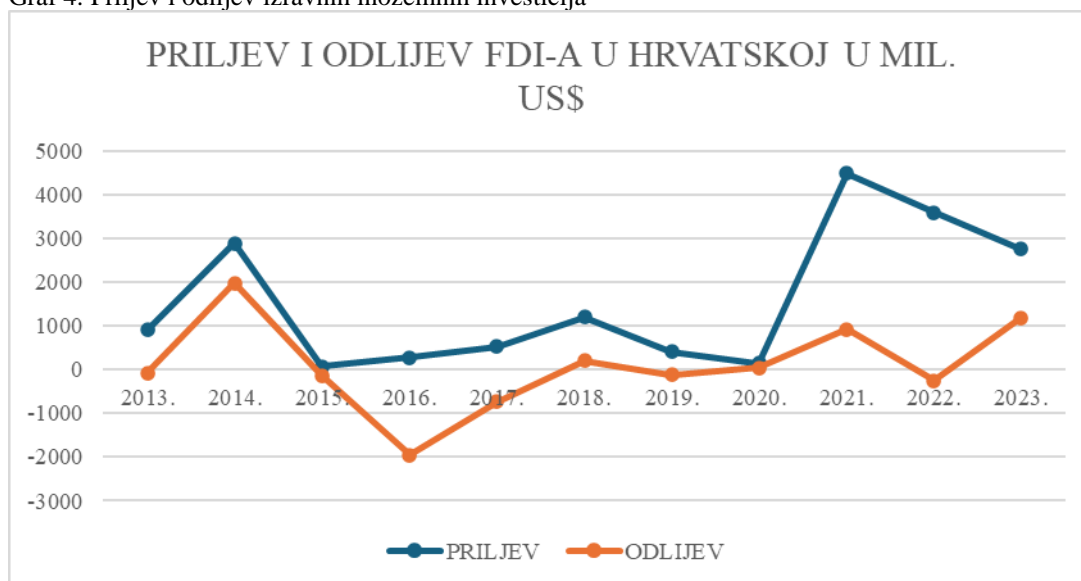
Podaci o plaćanjima osobnih doznaka kao udjelu u BDP-u Hrvatske za razdoblje od 2013. do 2022. godine otkrivaju zanimljive trendove i promjene koje su obilježile ovo razdoblje. U početnim godinama, od 2013. do 2018., udio osobnih doznaka u BDP-u pokazuje blagi, ali kontinuirani rast, s 0,66% u 2013. godini na 0,85% u 2018. godini. Ovaj rast može biti povezan s povećanjem plaćanja prema inozemstvu, što je moguće rezultat jačanja gospodarske aktivnosti, migracija te poslovnih ili obrazovnih potreba.

U 2019. godini, udio osobnih doznaka ostaje stabilan na 0,85% BDP-a, no u 2020. godini dolazi do značajnog skoka na 0,99%. Ovaj skok vjerojatno je povezan s pandemijom COVID-19, koja je uzrokovala globalne gospodarske poremećaje. Tijekom pandemije, mnogi ljudi i poduzeća suočili su se s izazovima, što je moglo dovesti do povećanog prijenosa novca iz Hrvatske prema inozemstvu kako bi se pomoglo onima pogođenima krizom. Međutim, u godinama nakon pandemije, udio osobnih doznaka počinje opadati, vraćajući se na 0,92% u 2021. godini i 0,85% u 2022. godini, što odražava povratak na razine iz razdoblja prije pandemije. Ova stabilizacija ukazuje na prilagodbu gospodarstva i smanjenje potrebe za vanjskim plaćanjima nakon prolaznog šoka izazvanog pandemijom. Sveukupno gledano, podaci pokazuju relativnu stabilnost plaćanja osobnih doznaka kroz desetogodišnje razdoblje, uz kratkoročne fluktuacije koje su odraz vanjskih ekonomskih i socijalnih događaja. Pandemija je donijela privremeni, ali značajan porast u tim plaćanjima, dok se nakon nje vidio povratak na prethodne razine, što ukazuje na otpornost i stabilnost hrvatskog gospodarstva.

3.1.2. Kretanje izravnih inozemnih investicija

U dolje navedenoj tablici prikazani su podaci o priljevu i odljevu izravnih inozemnih investicija za Hrvatsku u razdoblju od 2013.-2023. godine u mil. eur.

Graf 4. Priljev i odljev izravnih inozemnih investicija

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat.unc>

Priljev izravnih inozemnih investicija u Hrvatsku tijekom promatranog razdoblja pokazuje značajne oscilacije. U 2013. godini iznosio je 905 milijuna eura, dok je u 2014. godini zabilježen izuzetan skok na 2.889 milijuna eura, što može biti povezano s pozitivnim investicijskim očekivanjima nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine. Međutim, u 2015. i 2016. godini dolazi do naglog pada priljeva, s minimalnim iznosima od 75 i 276 milijuna eura. Ovaj pad može se povezati s ekonomskom nestabilnošću ili promjenama u političkom okruženju koje su utjecale na investicijsku sigurnost. Od 2017. do 2020. godine priljev izravnih inozemnih investicija pokazuje umjeren rast, s vrhuncem u 2018. godini kada doseže 1.199 milijuna eura, nakon čega opet slijedi pad u 2020. godini, što može biti posljedica globalne pandemije COVID-19 koja je uzrokovala gospodarsku neizvjesnost i smanjenje investicija. Međutim, nakon pandemije dolazi do značajnog oporavka, s priljevom od 4.486 milijuna eura u 2021. godini, što je najveći iznos u promatranom razdoblju. Taj se rast može pripisati obnovljenom interesu za ulaganja u Hrvatsku, potaknutom gospodarskim oporavkom i prilagođavanjem na nove globalne uvjete. Iako priljev izravnih inozemnih investicija opada u 2022. i 2023. godini, on ostaje na visokoj razini, što ukazuje na stabilan investicijski interes.

Kao i priljev, odljev izravnih inozemnih ulaganja također pokazuje promjenjiv trend tijekom analiziranog razdoblja. U 2013. godini zabilježen je minimalan odljev od -72

milijuna eura, dok 2014. godina bilježi značajan odljev od 1.979 milijuna eura. Ovaj skok može biti povezan s restrukturiranjem i prodajom imovine, ili povlačenjem stranih investitora zbog promjena u poslovnom okruženju.

Najveći odljev izravnih inozemnih investicija događa se u 2016. godini, s iznosom od -1.949 milijuna eura, što može ukazivati na ozbiljne poteškoće u investicijskom okruženju ili velikom povlačenju kapitala. No, nakon 2016. godine, situacija se stabilizira, s manjim odljevima ili čak priljevima izravnih inozemnih investicijama u nekim godinama, poput 2018. i 2019. godine. Oporavak je očit 2021. godine, kada odljev iznosi 926 milijuna eura, dok 2022. godina bilježi negativan odljev od -254 milijuna eura. Konačno, 2023. godina donosi značajan pozitivan odljev od 1.178 milijuna eura, što može ukazivati na obnovljeni interes za reinvestiranje u inozemstvu ili povoljne uvjete za poslovanje.

3.2. Bugarska

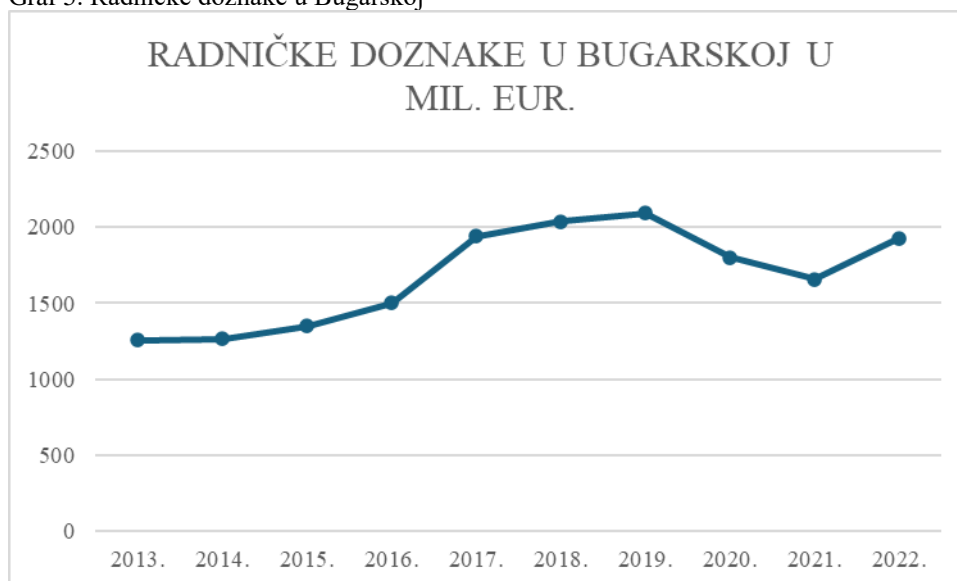
Bugarska je postala članica Europske unije 1. siječnja 2007. godine, čime je označila značajan korak u svojoj modernizaciji i integraciji u europsku zajednicu.³³ Smještena u jugoistočnom dijelu Europe, Bugarska je svoje članstvo u EU-u iskoristila kao priliku za ubrzanje gospodarskog razvoja, jačanje institucionalnih reformi i poboljšanje životnih standarda svojih građana

3.2.1. Kretanje doznaka

Dalje u nastavku teksta, tablično su prikazani podaci o kretanjima doznaka u Bugarskoj u periodu od 2013.-2022. godine.

³³ Službena stranica EU-a, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/bulgaria_en

Graf 5. Radničke doznake u Bugarskoj

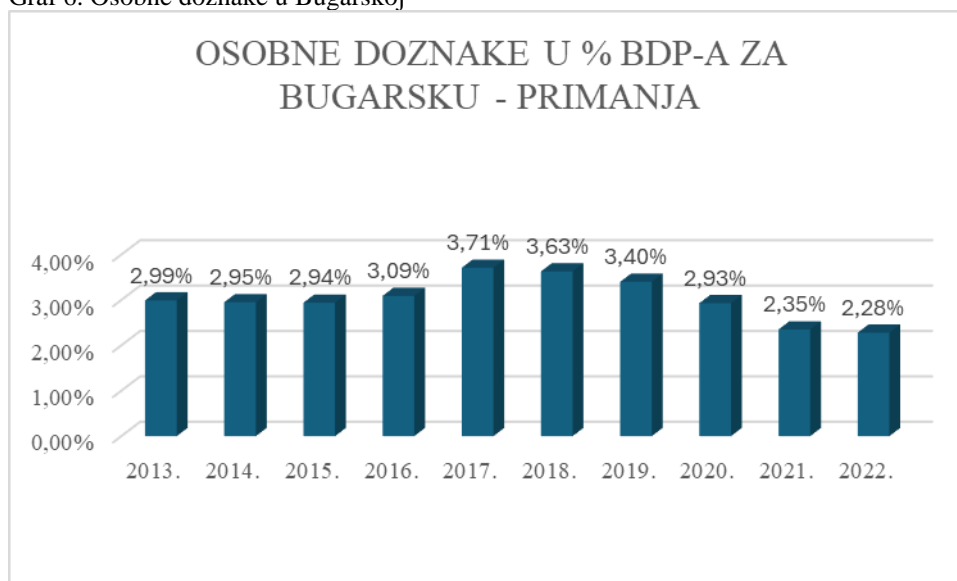
Izvor: izrada autora prema podacima sa Eurostata, preuzeto s <https://ec.europa.eu/eurostat/>

Tijekom prve polovice promatranog razdoblja, od 2013. do 2019. godine, radničke doznake u Bugarskoj su konstantno rasle. U 2013. godini, ukupni iznos doznaka bio je 1.257,3 milijuna eura, dok je do 2019. godine porastao na 2.092,5 milijuna eura. Ovaj rast ukazuje na sve veću prisutnost bugarskih radnika u inozemstvu i njihov sve veći doprinos ekonomiji svoje domovine putem doznaka. Povećanje radničkih doznaka može se pripisati jačanju migracija radne snage unutar Europske unije i šire, gdje su bugarski radnici nalazili zaposlenje i slali novac svojim obiteljima u domovinu.

Međutim, u 2020. godini, doznake su zabilježile značajan pad, smanjujući se na 1.803,6 milijuna eura. Ovaj pad ponovno se može pripisati globalnoj pandemiji COVID-19.

Srećom, situacija se počela poboljšavati u 2021. godini, kada su radničke doznake porasle na 1.657,2 milijuna eura, a taj trend se nastavio i u 2022. godini, dosegnuvši 1.927,7 milijuna eura. Ovaj oporavak ukazuje na postupno poboljšanje globalne ekonomske situacije i povratak radnika u inozemstvu u uobičajene obrasce slanja novca. Nakon početnih kriza izazvanih pandemijom, povratak na rastući trend sugerira stabilizaciju i obnovljeni ekonomski optimizam. Sve u svemu, podaci o radničkim doznakama u Bugarskoj reflektiraju dugoročni trend rasta uz kratkoročne fluktuacije uzrokovane globalnim događajima, poput pandemije.

Graf 6. Osobne doznake u Bugarskoj

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

U 2013. godini, udio osobnih doznaka u BDP-u bio je 2,99%, što predstavlja stabilnu početnu razinu. Tijekom sljedećih nekoliko godina, udio doznaka u BDP-u pokazuje blagi opad, ali se održava na relativno visokom nivou, dosegnuvši 2,95% u 2014. i 2,94% u 2015. godini. Od 2016. godine, ovaj udio počinje rasti, dosegnuvši 3,09% u 2016. godini, a zatim i 3,71% u 2017. godini. Ovaj rast može se povezati s povećanim priljevom radničkih doznaka uslijed rasta broja bugarskih radnika u inozemstvu. No, od 2018. godine, udio osobnih doznaka u BDP-u počinje opadati, smanjujući se na 3,4% u 2019. godini, a zatim na 2,93% u 2020. godini. Značajan pad nastavlja se u 2021. godini kada udio doznaka u BDP-u pada na 2,35%, a dalje se smanjuje na 2,28% u 2022. godini. Smanjenje udjela osobnih doznaka u BDP-u također može odražavati opći ekonomski oporavak ili promjene u strukturi ekonomije Bugarske.

Graf 7. Osobne doznake u % BDP-a za Bugarsku

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

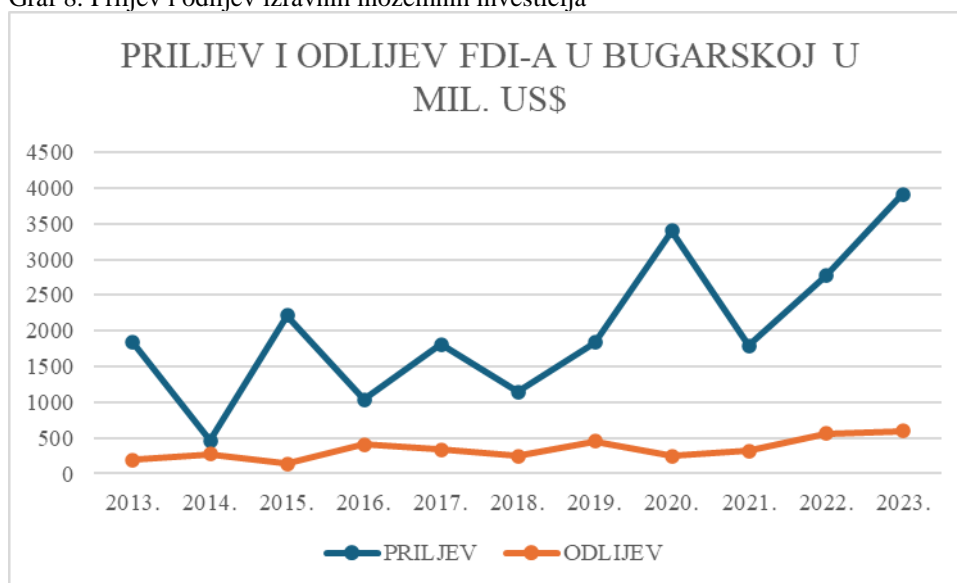
U početnim godinama, od 2013. do 2015., udio osobnih doznaka u BDP-u varira, s relativno niskim vrijednostima koje se kreću od 0,23% do 0,30%. Ovaj stabilan, ali nizak udio može ukazivati na umjereno prisustvo radničkih doznaka u ukupnoj ekonomskoj aktivnosti zemlje. Od 2016. do 2019. godine, udio osobnih doznaka ostaje relativno stabilan, s vrijednostima između 0,23% i 0,30%. Ova stabilnost sugerira da su plaćanja osobnih doznaka bila konstantna u odnosu na BDP, bez značajnih promjena koje bi ukazivale na velike ekonomske ili socijalne promjene. Međutim, od 2020. godine, udio osobnih doznaka pokazuje lagani pad, smanjujući se s 0,30% u 2019. godini na 0,27% u 2020. godini. Ta tendencija se nastavlja i u 2021. godini, s dodatnim smanjenjem na 0,19%, a zatim se blago povećava na 0,21% u 2022. godini.

Ukupno, podaci ukazuju na blagu, ali postojanu fluktuaciju u udjelu osobnih doznaka u BDP-u Bugarske, s najnižim vrijednostima u posljednjim godinama promatranog razdoblja.

3.2.2. Kretanje izravnih inozemnih investicija

U dolje navedenoj tablici prikazani su podaci o priljevu i odljevu izravnih inozemnih ulaganja za Bugarsku u razdoblju od 2013.-2023. godine u mil. eur.

Graf 8. Priljev i odljev izravnih inozemnih investicija

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat.unc>

U promatranom razdoblju, priljev izravnih inozemnih investicija u Bugarsku pokazuje značajne varijacije. Početni podaci iz 2013. godine prikazuju relativno visoki priljev od 1.838 milijuna eura, što može ukazivati na pozitivna očekivanja investitora i povoljno poslovno okruženje. Međutim, u 2014. godini dolazi do oštrog smanjenja na samo 462 milijuna eura, što može biti rezultat ekonomskih nesigurnosti. Nakon 2014. godine, priljev FDI-a se povremeno povećava i smanjuje, s vrhuncem od 2.217 milijuna eura u 2015. godini. Sljedećih nekoliko godina pokazuju stabilne priljeve s izuzetkom 2016. godine, kada se priljev smanjuje na 1.040 milijuna eura. Značajan skok se događa u 2020. godini, kada priljev doseže 3.397 milijuna eura, što može biti rezultat jačanja povjerenja investitora nakon početne faze pandemije COVID-19, ili specifičnih investicijskih projekata koji su privukli velike količine kapitala. Nakon tog vrhunca, priljev izravnih inozemnih investicija se ponovno smanjuje u 2021. godini na 1.794 milijuna eura, ali se zatim značajno povećava u 2022. godini na 2.771 milijuna eura i nastavlja rasti u 2023. godini, dosegnuvši 3.913 milijuna eura. Ovaj rast može ukazivati na obnovljeni optimizam investitora, ekonomski oporavak i jačanje atraktivnosti Bugarske kao investicijskog odredišta.

S druge strane, odljev izravnih inozemnih investicija pokazuje stabilan, ali blago rastući trend tijekom promatranog razdoblja. Početni odljev iz 2013. godine iznosio je 187 milijuna

eura, a zatim raste svake godine, dosegnuvši 598 milijuna eura u 2023. godini. Ovaj rast može odražavati povećanu sklonost stranih investitora da povuku kapital iz Bugarske ili reinvestiraju u druge regije, što može biti povezano s promjenama u globalnim ekonomskim uvjetima ili promjenama u strategijama investitora. Posebno je značajan rast odljeva u 2020. godini, kada odljev iznosi 246 milijuna eura, a zatim se naglo povećava u 2023. godini. Ovaj trend može ukazivati na prilagodbu investitora na promjene u ekonomskom okruženju ili poteškoće u lokalnom poslovnom okruženju koje su utjecale na odlazak kapitala iz zemlje.

3.3. Rumunjska

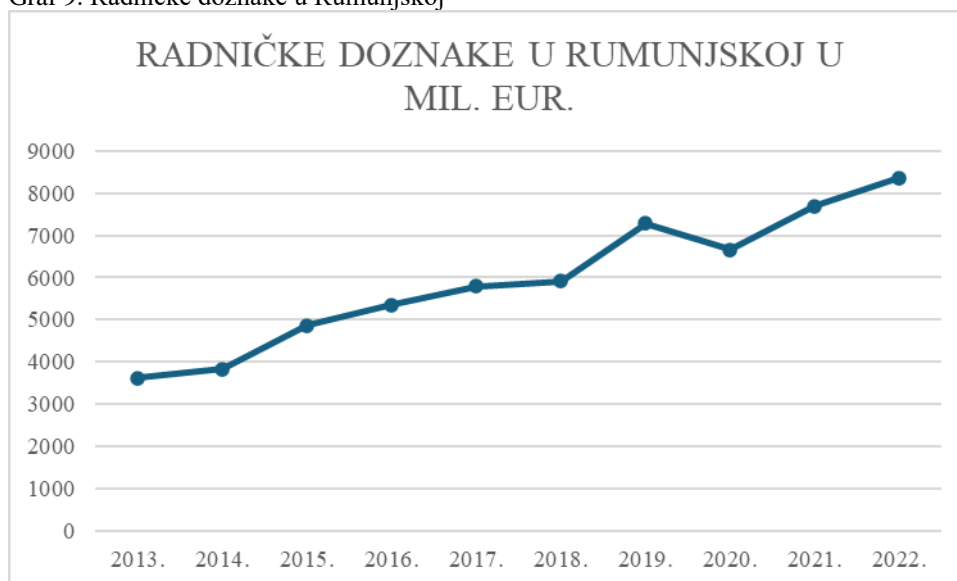
Rumunjska je postala članica Europske unije 1. siječnja 2007. godine, što je označilo ključan trenutak u njenom modernizacijskom procesu i integraciji u europske strukture. Smještena u jugoistočnom dijelu Europe, Rumunjska ima pristup širokom rasponu EU fondova koji podržavaju razvojne projekte i reforme.³⁴ Dok se zemlja suočava s izazovima poput potrebne prilagodbe europskim standardima i rješavanja unutarnjih ekonomskih pitanja, članstvo u Europskoj uniji pruža Rumunjskoj važne prilike za rast i stabilnost na globalnoj sceni.

3.3.1. Kretanje doznaka

Dalje u nastavku teksta, tablično su prikazani podaci o kretanjima doznaka u Rumunjskoj u periodu od 2013.-2022. godine.

³⁴ Službena stranica EU-a, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/romania_en

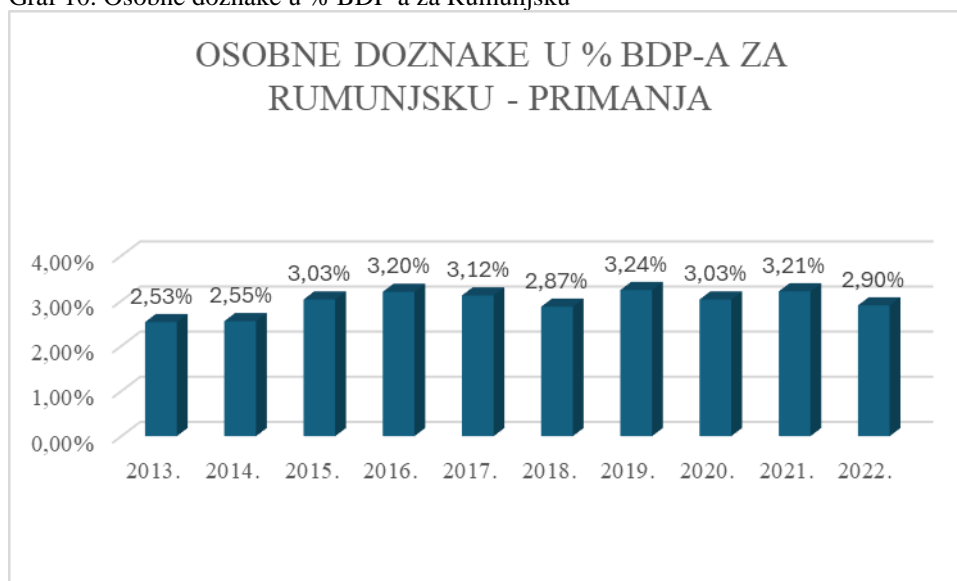
Graf 9. Radničke doznake u Rumunjskoj

Izvor: izrada autora prema podacima sa Eurostata, preuzeto s <https://ec.europa.eu/eurostat/>

Početni iznos doznaka u 2013. godini iznosio je 3.618,7 milijuna eura, što je predstavljalo temelj za daljnji rast u narednim godinama. Tijekom sljedećih nekoliko godina, radničke doznake u Rumunjskoj kontinuirano rastu, dosegnuvši 5.353,4 milijuna eura u 2016. godini. Ovaj trend rasta ukazuje na sve veći broj Rumunja koji rade u inozemstvu i njihov sve veći doprinos putem doznaka svojim obiteljima u domovini. Razlog ovog rasta može biti povezan s poboljšanjem ekonomskih prilika u zemljama domaćinima i povećanjem broja radnika iz Rumunjske koji šalju novac kući. Najveći porast doznaka bilježi se u 2019. godini, kada iznos doznaka dostiže 7.278,8 milijuna eura. Ovaj rekord može ukazivati na nastavak pozitivnih ekonomskih trendova i stabilan priljev novca koji pomaže poticanju lokalne potražnje i ekonomskog rasta. Međutim, u 2020. godini, uslijed globalne pandemije COVID-19, dolazi do smanjenja na 6.655,4 milijuna eura. Pandemija je vjerojatno uzrokovala poremećaje u radnoj mobilnosti i smanjila sposobnost radnika da šalju novac zbog ekonomske nesigurnosti i ograničenja putovanja. Unatoč ovom kratkoročnom padu, radničke doznake su se ponovno povećale u 2021. godini na 7.695,0 milijuna eura, i nastavile rasti u 2022. godini na 8.357,4 milijuna eura. Ovaj oporavak sugerira da se tržište radne snage stabiliziralo i da se ekonomski uvjeti poboljšavaju.

Graf 10. Osobne doznake u % BDP-a za Rumunjsku

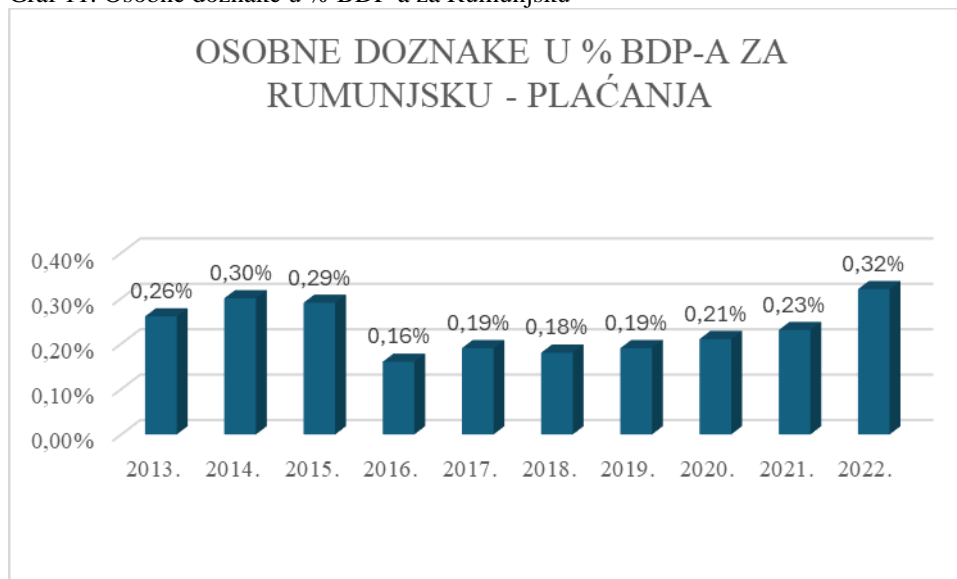
Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

U početku, 2013. godine, udio osobnih doznaka u BDP-u iznosio je 2,53%, što je predstavljalo stabilnu osnovu za daljnje analize. Zatim tokom godina, ovaj udio bilježi blagi rast, dosegnuvši 3,03% u 2015. godini i 3,20% u 2016. godini. Ovaj rast može ukazivati na povećanje broja Rumunja koji rade u inozemstvu, što je moglo biti rezultat povoljnih ekonomskih uvjeta u zemljama domaćinima i jačanja njihove ekonomske moći.

Međutim, 2017. godine dolazi do blagog smanjenja udjela na 3,12%, a trend opadanja nastavlja se u 2018. godini s udjelom od 2,87%. Ova promjena može odražavati različite ekonomske izazove ili promjene u strukturi radne migracije, kao i moguće promjene u ekonomskom okruženju kako unutar Rumunjske, tako i u zemljama u kojima Rumunji rade. Od 2019. godine, udio osobnih doznaka u BDP-u ponovno raste i doseže 3,24%, što može ukazivati na oporavak ili povećanje radničkih doznaka uslijed poboljšanja ekonomskih prilika ili povećanja broja migranata. U 2020. godini, uslijed globalne pandemije COVID-19, dolazi do smanjenja na 3,03%, no ipak, u 2021. godini, udio se ponovno povećava na 3,21%, dok u 2022. godini bilježimo smanjenje na 2,90%. Ovi fluktuirajući trendovi mogu ukazivati na prilagodbu u ekonomskim uvjetima.

Ukratko, podaci o udjelu osobnih doznaka u BDP-u Rumunjske pokazuju složenu dinamiku čiji trendovi naglašavaju važnost radničkih doznaka za rumunjsku ekonomiju i utjecaj vanjskih faktora na njihov udjel u bruto domaćem proizvodu.

Graf 11. Osobne doznake u % BDP-a za Rumunjsku

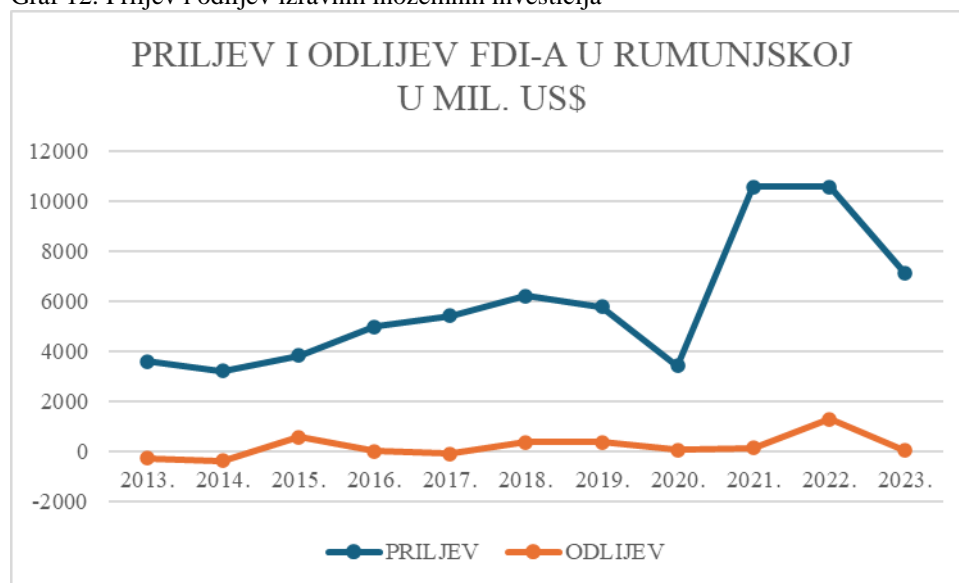
Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

Početni podaci iz 2013. godine prikazuju udjel od 0,26%, što ukazuje na relativno mali udio osobnih doznaka u bruto domaćem proizvodu. Dok sljedećih godina, udjel plaćanja osobnih doznaka pokazuje postupan rast, dosegnuvši 0,30% u 2014. godini. Ovo povećanje može odražavati rast broja radnika u inozemstvu ili poboljšanje ekonomskih uvjeta koji su omogućili veći priljev doznaka. Međutim, 2015. godina donosi smanjenje na 0,29%, a 2016. godine udjel se dodatno smanjuje na 0,16%. što može ukazivati na moguće smanjenje broja radnika u inozemstvu. U 2017. godini, udjel raste na 0,19%, a 2018. godine ostaje stabilan na 0,18%. Ova stabilizacija može odražavati prilagodbu ekonomskih i migracijskih uvjeta. U 2019. godini dolazi do blagog povećanja na 0,19%, dok se u 2020. godini udjel povećava na 0,21%. Značajan rast bilježi se u 2022. godini, kada udjel dostigne 0,32%. Ovaj rast može ukazivati na značajan porast broja doznaka ili poboljšanje ekonomske situacije koja je omogućila veće plaćanje doznaka.

3.3.2. Kretanje izravnih inozemnih investicija

U dolje navedenoj tablici prikazani su podaci o priljevu i odljevu izravnih inozemnih investicija za Rumunjsku u razdoblju od 2013.-2023. godine u mil. eur.

Graf 12. Priljev i odljev izravnih inozemnih investicija

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat.unc>

Podaci o priljevu i odljevu stranih izravnih ulaganja u Rumunjskoj za razdoblje od 2013. do 2023. godine otkrivaju značajne trendove u stranim investicijama i njihovom utjecaju na rumunjsku ekonomiju. U 2013. godini, priljev izravnih inozemnih investicija iznosio je 3.602 milijuna eura, dok je odljev bio -281 milijun eura. Ovi podaci ukazuju na početnu fazu pozitivnog investicijskog okvira, gdje Rumunjska privlači značajne iznose stranih investicija dok istovremeno bilježi manji odljev kapitala. Priljev izravnih inozemnih investicija pokazuje relativnu stabilnost s naglim porastom u 2016. godini kada doseže 5.000 milijuna eura, ali nakon toga se blago smanjuje na 5.419 milijuna eura u 2017. godini. Ovaj trend rasta može ukazivati na povećano povjerenje stranih investitora u rumunjski ekonomski ambijent. Međutim, 2018. godina bilježi još veći priljev od 6.219 milijuna eura, što može sugerirati poboljšanje investicijskih prilika i jaču privlačnost Rumunjske kao destinacije za strana ulaganja.

U 2019. godini, priljev izravnih inozemnih investicija opada na 5.791 milijun eura, a u 2020. godini dolazi do značajnog smanjenja na 3.432 milijuna eura, što je djelomično posljedica globalne pandemije COVID-19 koja je poremetila globalna ulaganja. Međutim, 2021. godina donosi dramatičan skok na 10.574 milijuna eura, dok u 2022. godini ostaje gotovo stabilan na 10.572 milijuna eura. Ovaj nagli porast može biti rezultat oporavka nakon pandemije, ekonomskih poticaja i poboljšane poslovne klime u Rumunjskoj. U 2023. godini, priljev izravnih inozemnih investicija smanjuje se na 7.130 milijuna eura, što može odražavati prilagodbu tržišta i moguće globalne ekonomske fluktuacije. S druge strane, odljev izravnih inozemnih investicija pokazuje veće varijacije. Iako u početku bilježi negativne iznose (odljev) u 2013. i 2014. godini, odljev se okreće prema pozitivnim vrijednostima u 2015. godini i nastavlja s manjim oscilacijama u sljedećim godinama. Posebno je značajan odljev u 2022. godini od 1.297 milijuna eura, što može ukazivati na povećanje kapitala koji izlazi iz Rumunjske, moguće zbog međunarodnih transakcija ili dobiti od strane stranih investitora. Ukupno, podaci o priljevu i odljevu izravnih inozemnih investicija sugeriraju da Rumunjska doživljava značajne promjene u svom investicijskom okruženju, s periodičnim porastom i padom u priljevu i odljevu kapitala.

3.4. Češka

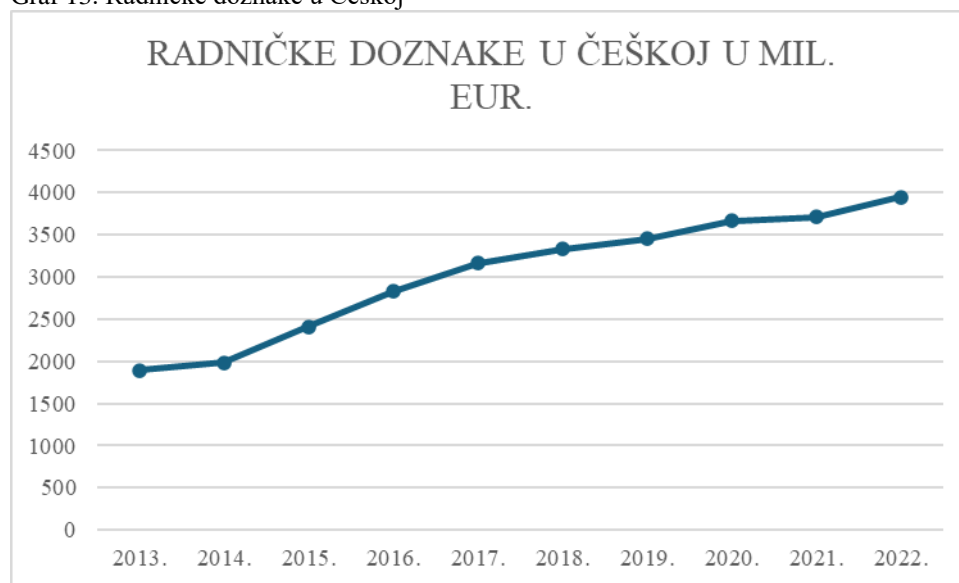
Češka Republika je postala članica Europske unije 1. svibnja 2004. godine, u okviru širenja EU-a koje je uključilo nekoliko srednjoeuropskih zemalja.³⁵ Smještena u srcu Europe, Češka koristi članstvo u EU kako bi unaprijedila svoju ekonomiju, modernizirala svoje institucije i ojačala svoju ulogu u europskoj zajednici. Kao članica Europske unije, Češka je stekla pristup jedinstvenom tržištu, što je omogućilo bolju integraciju u globalne lance opskrbe i trgovinske mreže.

³⁵ Službena stranica EU-a, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/czechia_en

3.4.1. Kretanje doznaka

Dalje u nastavku teksta, tablično su prikazani podaci o kretanjima doznaka u Češkoj u periodu od 2013.-2022. godine.

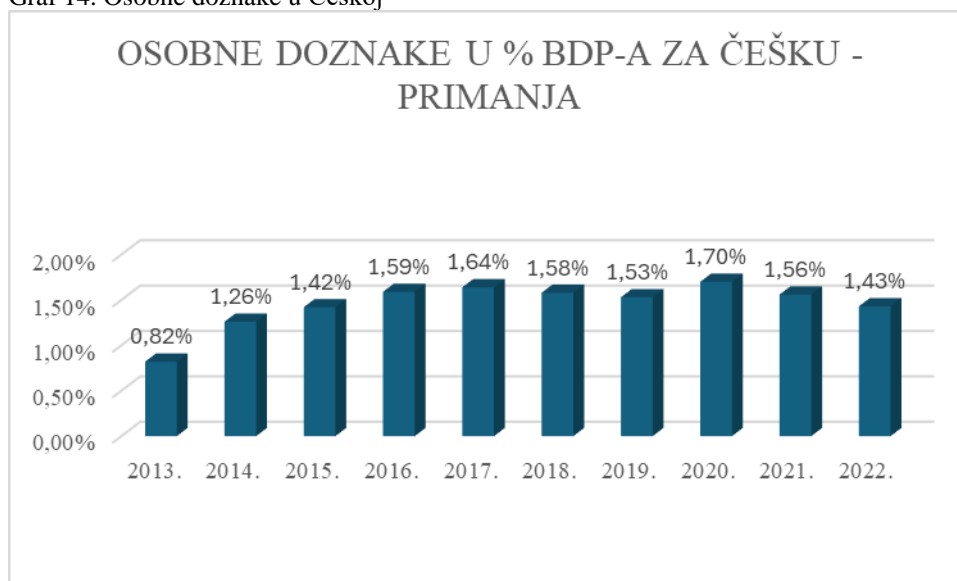
Graf 13. Radničke doznake u Češkoj

Izvor: izrada autora prema podacima sa Eurostata, preuzeto s <https://ec.europa.eu/eurostat/>

Podaci o kretanju radničkih doznaka u Češkoj od 2013. do 2022. godine pokazuju stabilan rast tijekom ovog razdoblja. U 2013. godini, ukupne doznake iznosile su 1.890,1 milijuna eura, a do 2022. godine narasle su na 3.946,9 milijuna eura, što predstavlja gotovo udvostručenje u deset godina. Ovaj stalni rast sugerira povećanje broja čeških građana koji rade u inozemstvu ili poboljšanje njihovih financijskih prilika. Najveći skok zabilježen je između 2014. i 2015. godine, kada su doznake porasle s 1.982,6 na 2.412,1 milijuna eura, a rast se nastavio kroz cijelo razdoblje, iako nešto sporijim tempom nakon 2018. godine.

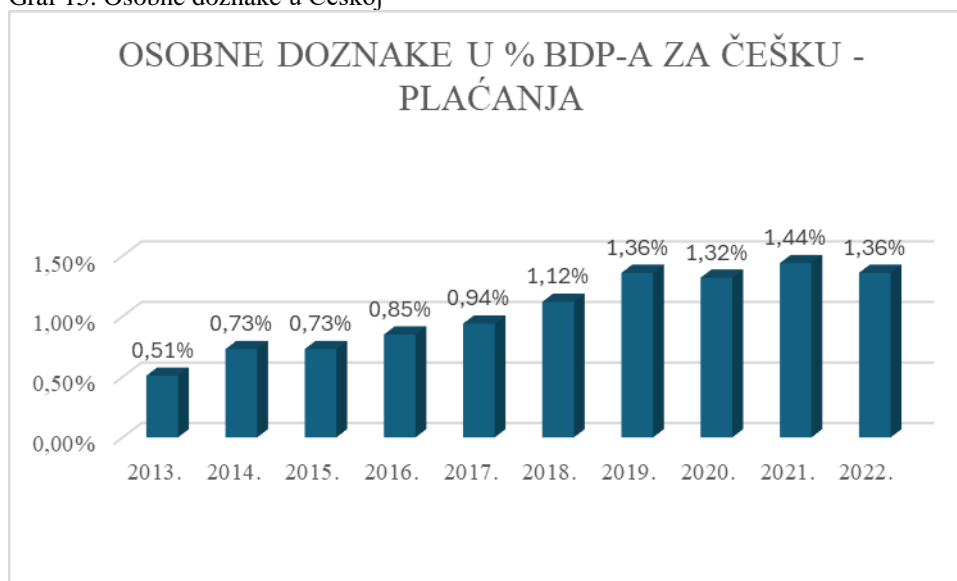
Graf 14. Osobne doznake u Češkoj

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

U 2013. godini osobne doznake činile su 0,82% BDP-a, no već u 2014. taj udio značajno raste na 1,26%, što sugerira brži rast doznaka u odnosu na gospodarski rast. Od 2015. do 2017. godine udio doznaka u BDP-u nastavlja rasti, dosegnuvši vrhunac od 1,64% u 2017. godini, što ukazuje na značajan priljev novčanih sredstava iz inozemstva u odnosu na veličinu češkog gospodarstva. Nakon 2017. godine primjećuje se blagi pad udjela doznaka u BDP-u, što se može povezati s jačanjem domaće ekonomije ili promjenama u obrascima migracija i doznaka. Unatoč tome, 2020. godina bilježi još jedan porast na 1,7%, što bi moglo biti rezultat pandemije COVID-19 i povećane potrebe za financijskom podrškom iz inozemstva. Nakon toga, udio doznaka ponovno opada na 1,43% u 2022. godini. Ovi podaci sugeriraju da, iako osobne doznake ostaju važan izvor prihoda za češko gospodarstvo, njihov relativni značaj varira ovisno o širim ekonomskim okolnostima.

Graf 15. Osobne doznake u Češkoj

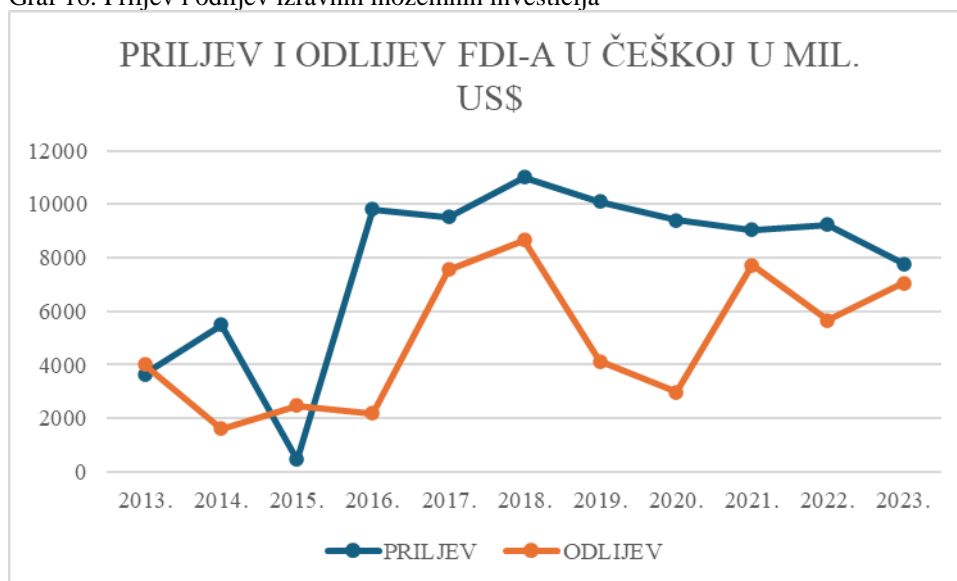
Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

2013-te godine plaćanja su iznosila 0,51% BDP-a, dok su se do 2022. godine povećala na 1,36% BDP-a. Ovaj stalni rast upućuje na sve veće financijske obveze prema inozemstvu, a posebno se ističe razdoblje od 2017. do 2019. godine, kada je udio doznaka ubrzano porastao. Iako se rast nakon 2019. godine usporava, udio doznaka ostaje na visokoj razini, što ukazuje na trajni značaj ovih plaćanja u češkoj ekonomiji.

3.4.2. Kretanje izravnih inozemnih investicija

U dolje navedenoj tablici prikazani su podaci o priljevu i odljevu izravnih inozemnih investicija za Češku u razdoblju od 2013.-2023. godine u mil. eur.

Graf 16. Priljev i odljev izravnih inozemnih investicija

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat.unc>

Podaci o priljevu i odljevu izravnih stranih investicija u Češku od 2013. do 2023. godine pokazuju dinamične promjene i varijabilnost u oba smjera. Priljev izravnih inozemnih ulaganja varirao je značajno tijekom ovog razdoblja, počevši s 3.639 milijuna eura u 2013. godini i dosegnuvši vrhunac od 11.010 milijuna eura u 2018. godini. Ovaj rast upućuje na povećano zanimanje stranih investitora za češko tržište, što je vjerojatno rezultat stabilnog ekonomskog okruženja. Međutim, priljev izravnih inozemnih investicija nije uvijek bio stabilan; u 2015. godini, na primjer, zabilježen je nagli pad na samo 465 milijuna eura, što bi moglo biti rezultat ekonomskih ili političkih promjena koje su utjecale na povjerenje investitora. Unatoč povremenim oscilacijama, priljev izravnih inozemnih investicija ostaje na relativno visokoj razini, s blagim padom u 2023. godini na 7.785 milijuna eura. S druge strane, odljev izravnih inozemnih investicija također pokazuje značajne promjene. U 2013. godini iznosio je 4.019 milijuna eura, a nakon toga slijede fluktuacije koje dolaze do izražaja u 2017. godini s odljevom od 7.560 milijuna eura. Nakon tog perioda, odljev izravnih inozemnih investicija značajno pada, no ponovno raste u 2023. godini na 7.052 milijuna eura. Ove fluktuacije u odljevu mogu ukazivati na promjene u poslovnim strategijama čeških kompanija koje sve više ulažu u inozemstvo, kao i na reakcije na globalne ekonomske trendove.

Iz podataka se može zaključiti da je Češka privlačno odredište za strane investicije, no također se suočava s izazovima u održavanju stabilnog priljeva izravnih inozemnih investicija, dok istovremeno češke kompanije sve više investiraju van svojih granica.

3.5. Slovenija

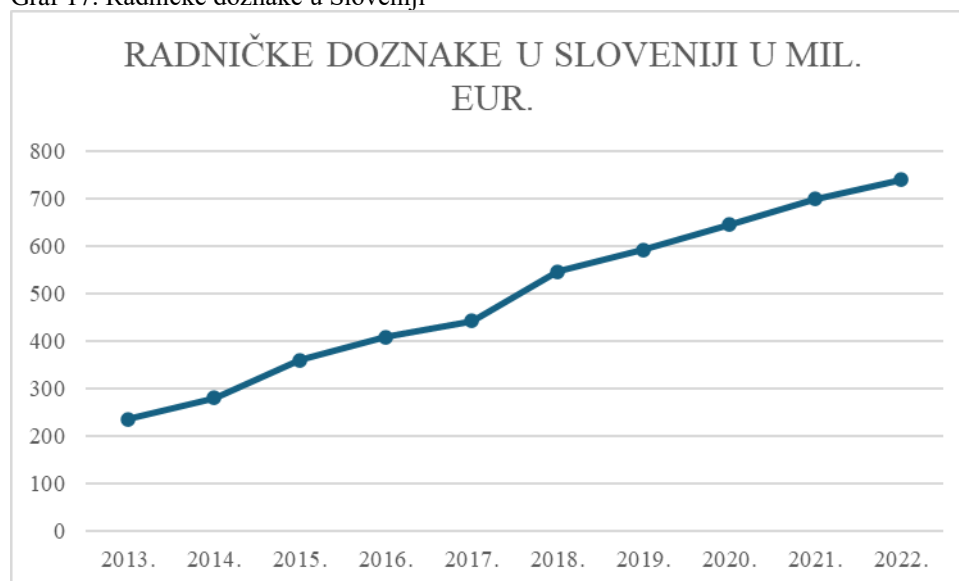
Slovenija je postala članica Europske unije 1. svibnja 2004. godine, u sklopu prvog vala proširenja koji je uključivao nekoliko srednjoeuropskih država.³⁶ Kao mala, ali strateški smještena zemlja u srcu Europe, Slovenija koristi prednosti članstva u EU kako bi poboljšala svoje ekonomske kapacitete i ojačala svoju regionalnu suradnju. Članstvo u Europskoj uniji omogućilo je Sloveniji pristup velikom tržištu i korist od fondova koji podržavaju infrastrukturne i razvojne projekte. Kroz sudjelovanje u europskim institucijama, Slovenija je uspjela unaprijediti svoju administrativnu učinkovitost i privući strane investicije. Dok se suočava s izazovima kao što su globalne ekonomske promjene i unutarnji razvoj, članstvo u EU predstavlja ključan element u njenom kontinuiranom napretku i integraciji u europski okvir.

3.5.1. Kretanje doznaka

Dalje u nastavku teksta, tablično su prikazani podaci o kretanjima doznaka u Sloveniji u periodu od 2013.-2022. godine.

³⁶ Službena stranica EU-a, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/slovenia_en

Graf 17. Radničke doznake u Sloveniji

Izvor: izrada autora prema podacima sa Eurostata, preuzeto s <https://ec.europa.eu/eurostat/>

Podaci o radničkim doznakama u Sloveniji od 2013. do 2022. godine pokazuju stalan i postupan rast tijekom cijelog razdoblja. U 2013. godini, radničke doznake iznosile su 236,3 milijuna eura, dok su do 2022. godine narasle na 739,9 milijuna eura. Ovaj gotovo trostruki porast u deset godina ukazuje na sve veću povezanost slovenskih radnika s inozemstvom, a rast je posebno izražen nakon 2017. godine, kada se iznosi značajno povećavaju, što može sugerirati povoljne ekonomske uvjete ili promjene u migracijskim trendovima. Ukupno gledano, ovi podaci naglašavaju važnost radničkih doznaka kao stabilnog izvora prihoda za mnoge slovenske obitelji.

Graf 18. Osobne doznake u Sloveniji

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

Podaci o primanjima osobnih doznaka u postotku udjela BDP-a za Sloveniju u razdoblju od 2013. do 2022. godine pokazuju trend rasta sve do 2019. godine, nakon čega dolazi do blagog opadanja. U 2013. godini, doznake su činile 0,65% BDP-a, dok su do 2019. godine porasle na 1,22% BDP-a. Zatim, od 2020. godine, udio doznaka u BDP-u stagnira, a 2022. godine bilježi se blagi pad na 1,1%. Ova kretanja mogu ukazivati na promjene u gospodarskim uvjetima ili stabilizaciju u količini doznaka koje pristižu u zemlju.

Graf 19. Osobne doznake u Sloveniji

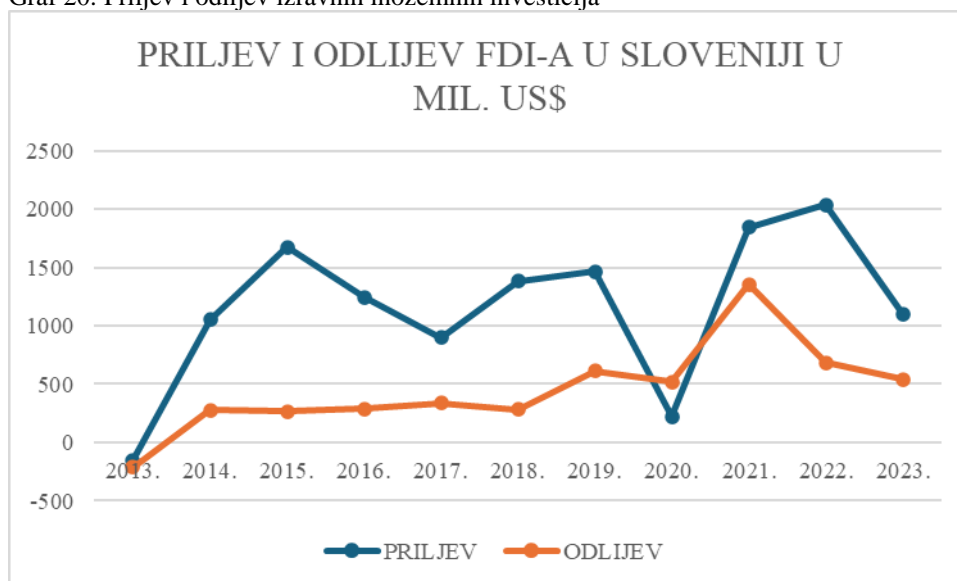
Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat>

Podaci o plaćanjima osobnih doznaka iz Slovenije u postotku udjela BDP-a za razdoblje od 2013. do 2022. godine pokazuju umjeren, ali stabilan rast do 2019. godine, nakon čega slijedi blaga stabilizacija. U 2013. godini, plaćanja doznaka činila su 0,44% BDP-a, a do 2019. taj se udio povećao na 0,59%. Ovaj rast sugerira da su slovenski građani sve više slali sredstva izvan zemlje, a nakon 2019. godine, udio doznaka u BDP-u ostaje relativno stabilan, uz blago smanjenje na 0,55% u 2022. godini. Ova stabilizacija može ukazivati na postizanje ravnoteže u financijskim tokovima.

3.5.2. Kretanje izravnih inozemnih investicija

U dolje navedenoj tablici prikazani su podaci o priljevu i odljevu izravnih inozemnih investicija za Sloveniju u razdoblju od 2013.-2023. godine u mil. eur.

Graf 20. Priljev i odljev izravnih inozemnih investicija

Izvor: izrada autora prema podacima sa UNCTAD-a, preuzeto s <https://unctadstat.unc>

Slovenija, 2013. bilježi negativan priljev izravnih inozemnih investicija od -151 milijun eura, što ukazuje na neto odljev kapitala. Međutim, već sljedeće godine, priljev izravnih inozemnih investicija naglo se povećao na 1.051 milijun eura, čime je Slovenija privukla značajan strani kapital. Zatim u razdoblju od 2014. do 2019. godine, priljev izravnih inozemnih investicija pokazuje relativno stabilan rast, s najvišim iznosom od 1.463 milijuna eura u 2019. godini, dok su odljevi izravnih inozemnih investicija u tom periodu bili znatno manji, što ukazuje na pozitivnu bilancu i sve veći interes stranih investitora za Sloveniju. Međutim, tijekom pandemijske 2020. godine, priljev izravnih inozemnih investicija naglo pada na samo 220 milijuna eura, dok je odljev gotovo upola manji od priljeva, što pokazuje smanjen interes za ulaganja u nestabilnim uvjetima. U 2021. i 2022. godini, priljev izravnih inozemnih investicija ponovno raste, dosežući 2.039 milijuna eura u 2022., što je znak oporavka i povratka povjerenja stranih investitora. Iako su i odljevi u tim godinama porasli, bilanca ostaje pozitivna. Međutim, u 2023. godini bilježi se značajan pad priljeva na 1.103 milijuna eura, dok su odljevi izravnih inozemnih investicija i dalje prisutni, ali manji u odnosu na priljeve.

Iz ovih podataka može se zaključiti da je Slovenija u promatranom razdoblju uspješno privlačila strane investicije, unatoč povremenim izazovima, s povremenim usponima i

padovima u priljevu i odljevu kapitala, što je tipično za manje, otvorene ekonomije koje su osjetljive na globalna ekonomska kretanja.

ZAKLJUČAK

Zaključak ovog rada temelji se na analizi utjecaja doznaka i izravnih inozemnih ulaganja u odabranim zemljama Europske unije, pri čemu su u fokusu bile Hrvatska, Bugarska, Rumunjska, Češka i Slovenija.. Kroz istraživanje i analizu podataka, potvrđena je hipoteza da oba oblika financiranja, doznake i izravne inozemne investicije, značajno doprinose gospodarskom rastu i razvoju, no njihov utjecaj varira ovisno o specifičnostima svake zemlje.

Doznake su u istraživanju identificirane kao stabilan izvor prihoda, osobito u zemljama poput Rumunjske i Bugarske, gdje one čine značajan postotak bruto domaćeg proizvoda (BDP). Te doznake, koje iseljenici šalju svojim obiteljima u matične zemlje, ne samo da omogućuju povećanje osobne potrošnje i poboljšanje životnih uvjeta, već također pružaju dodatnu financijsku sigurnost u zemljama koje se suočavaju s ekonomskim izazovima. U tom smislu, doznake su pokazale otpornost na promjene u globalnom gospodarstvu i često su igrale stabilizirajuću ulogu za mnoge obitelji u zemljama primateljicama. Na temelju promatranih podataka, može se zaključiti da su doznake, iako ne vode direktno prema strukturnom gospodarskom razvoju, izuzetno važne za održavanje i poboljšanje socijalne stabilnosti u ovim zemljama. S druge strane, izravne inozemne investicije predstavljaju snažniji motor gospodarskog rasta u zemljama poput Hrvatske i Češke, gdje su izravne inozemne investicije pokazale sposobnost otvaranja novih radnih mjesta, unapređenja tehnologije te prijenosa specifičnih vještina i znanja. Iako su izravne inozemne investicije podložnije fluktuacijama zbog političkih i ekonomskih faktora, dugoročno gledano, one mogu značajno doprinijeti gospodarskom razvoju kroz povećanje produktivnosti i tehnoloških kapaciteta. Razdoblja kada su zabilježeni visoki priljevi izravnih inozemnih investicija, posebno u Češkoj, pokazala su snažan rast industrijskih sektora te porast međunarodne konkurentnosti.

Istraživanjem je također uočeno da, iako doznake i izravne inozemne investicije imaju različite uloge u gospodarstvu, oni međusobno nadopunjuju ekonomski razvoj zemalja. Izravne inozemne investicije više doprinose proizvodnji i industrijskoj ekspanziji, dok doznake izravno podižu životni standard i jačaju unutarnju potražnju. Zemlje poput Slovenije, koje su u razdoblju od 2013. do 2023. godine bilježile značajne priljeve izravnih

inozemnih investicija, ali i stabilne priljeve doznaka, pokazale su jaču otpornost na ekonomske šokove. Ovo ukazuje na potrebu da se u državnim ekonomskim politikama istovremeno vodi računa o privlačenju izravnih inozemnih investicija i stvaranju uvjeta za održavanje visokih priljeva doznaka.

Na kraju, zaključuje se da obje komponente – doznake i izravne inozemne investicije – igraju ključnu ulogu u gospodarskoj strukturi promatranih zemalja. Dok doznake predstavljaju stalni tok prihoda za mnoge obitelji i poboljšavaju njihove životne uvjete, izravne inozemne investicije imaju dugoročne razvojne efekte na industriju, tehnologiju i konkurentnost gospodarstva. Ovaj rad pokazuje da je za održivi gospodarski rast ključno kombinirati oba izvora financiranja te poticati stabilno okruženje za strane investitore, dok se istovremeno podržava i olakšava transfer doznaka. Tako se stvaraju temelji za dugoročnu stabilnost i rast te jača ekonomska otpornost u globaliziranom svijetu.

Bibliografija

Knjige

Galović, Tomislav; Mišević, Petar; Uroda, Ivan (2022). Aktualne sigurnosne prijetnje i inozemna izravna ulaganja. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2022. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:192:399665>

Grgić, Mato ; Bilas, Vlatka ; Franc, Sanja (2012). Inozemna izravna ulaganja i ekonomski razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2012.

Christova-Balkanska, Iskra. "LABOR MIGRATION AND REMITTANCES IN SOUTH EAST EUROPEAN COUNTRIES: A SPECIAL FOCUS ON BULGARIA." WESTERN BALKANS AND THE EUROPEAN UNION. LESSONS FROM PAST ENLARGEMENTS, CHALLENGES TO FURTHER INTEGRATIONS: 130. Preuzeto s https://europavarietas.org/files/Balkint_Western_Balkans_Sofia_2015_Book.pdf#page=131

Grgić, Mato ; Bilas, Vlatka ; Franc, Sanja (2010). Poduzetništvo u međunarodnoj ekonomiji. Zagreb: Sinergija nakladništvo, 2010.

Nicoli, M., & Corazza, C. (2010). The market for remittance services in the Czech Republic: outcomes of a survey among migrants. World Bank Publications. Preuzeto s https://books.google.hr/books?hl=hr&lr=&id=BBdT8MIfXxsC&oi=fnd&pg=PR3&dq=remittance+czech+republic&ots=qgSPNBWe0u&sig=q1WDojmqlIE6ke3TuspZIMTmgCw&redir_esc=y#v=onepage&q=remittance%20czech%20republic&f=false

Mencer, I. (2007). Vladimir Veselica: GLOBALIZACIJA I NOVA EKONOMIJA Ekonomski fakultet, Zagreb, A. G. Matoš, Samobor, Hrvatsko društvo ekonomista, Zagreb, Inženjerski biro, Zagreb, Zavod za poslovna istraživanja, Zagreb, 2007., str. 755 recenzenti: prof. dr. sc. Ivan Lovrinović, akademik Vladimir Stipetić, prof. dr. sc. Darko Tipurić, prof. dr. sc. Dragomir Vojnić, prof. dr. sc. Tihomir Vranešević (svi Ekonomski fakultet, Zagreb). Ekonomski pregled, 58 (9-10), 619-641. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/17245>

Matić, Božo (2004). Međunarodno poslovanje. Zagreb: Sinergija nakladništvo, 2004.

Članci

Depken, Craig A., Maja Nikšić Radić, and Hana Paleka. "Causality between foreign remittance and economic growth: empirical evidence from Croatia." *Sustainability* 13, no. 21 (2021): 12201.

Preuzeto s <https://mdpi.longho.net/2071-1050/13/21/12201>

Comes, Calin-Adrian, Elena Bunduchi, Valentina Vasile, and Daniel Stefan. "The impact of foreign direct investments and remittances on economic growth: A case study in Central and Eastern Europe." *Sustainability* 10, no. 1 (2018): 238. Preuzeto s <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/1/238>

Cismaș, Laura Mariana, Ruxandra Ioana Curea-Pitorac, and Ioana Vădăsan. "The impact of remittances on the receiving country: Some evidence from Romania in European context." *Economic research-Ekonomska istraživanja* 33, no. 1 (2020): 1073-1094. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/334068>

Iordache, Mihaela, Mihaela Matei, and Emilia Țițan. "Global Connections: Examining the Role of Remittances in Economic development." *Journal of Social and Economic Statistics* 12, no. 2 (2023): 53-71. Preuzeto s <https://sciendo.com/article/10.2478/jses-2023-0009>

Cipriani, Marco, Linda S. Goldberg, and Gabriele La Spada. "Financial Sanctions, SWIFT, and the Architecture of the International Payment System." *The Journal of Economic Perspectives* 37, no. 1 (2023): 31–52. Preuzeto s <https://www.jstor.org/stable/27192408>.

Bailey, Anna, Sheelagh Barron, Costanza Curro, and Elizabeth Teague. "The System Made Me Do It: Strategies of Survival." In *The Global Encyclopaedia of Informality, Volume 2: Understanding Social and Cultural Complexity*, edited by Alena Ledeneva, 7–180. UCL Press, 2018. Preuzeto s <https://doi.org/10.2307/j.ctt20krxgs.9>.

Kilpatrick, Andrew, and Anthony Williams. "Operations in Greece and Cyprus." In *Transforming Markets: A Development Bank for the 21st Century. A History of the EBRD, Volume 2*, 123–54. Central European University Press, 2021. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/10.7829/j.ctv209xmx.10>.

BRYCESON, DEBORAH FAHY. "Transnational Families and Neo-Liberal Globalisation: Past, Present and Future." *Nordic Journal of Migration Research* 12, no. 2 (2022): 120–38. Preuzeto s <https://www.jstor.org/stable/48711605>.

Skeldon, Ronald, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, and SCIENTIFIC COUNCIL FOR GOVERNMENT POLICY. "MIGRATION AND DEVELOPMENT: CONTESTED CONSEQUENCES." In *Doing Good or Doing Better: Development Policies in a Globalising World*, edited by Monique Kremer, Peter van Lieshout, and Robert Went, 321–40. Amsterdam University Press, 2009. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/j.ctt46n0g6.18>.

Mintchev, Vesselin, and Venelin Boshnakov. "Return Migration and Development Prospects after EU Integration: Empirical Evidence from Bulgaria." In *A Continent Moving West?: EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe*, edited by Richard Black, Godfried Engbersen, Marek Okólski, and Cristina Panțiru, 231–48. Amsterdam University Press, 2010. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/j.ctt46n229.13>.

Sabir, S., Rafique, A. & Abbas, K. Institutions and FDI: evidence from developed and developing countries. *Financ Innov* 5, 8 (2019). Preuzeto s <https://jfin-swufe.springeropen.com/counter/pdf/10.1186/s40854-019-0123-7.pdf>

Franc, Sanja. "Razvojni ciklus inozemnih izravnih neto ulaganja zemalja članica Europske unije." *Ekonomski vjesnik* XXVI, br. 1 (2013): 23-37. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/107913>

Šimková, M., & Langhamrová, J. (2015). Remittances and their Impact on the Czech Economy. *Prague Economic Papers*, 24(5), 562-580. Preuzeto s <https://pep.vse.cz/pdfs/pep/2015/05/05.pdf>

Cismaș, Laura Mariana, Ruxandra Ioana Curea-Pitorac i Ioana Vădăsan. "The impact of remittances on the receiving country: some evidence from Romania in European context." *Economic research - Ekonomska istraživanja* 33, br. 1 (2020): 1073-1094. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/clanak/334068>

Hamplová, E., & Provazníková, K. (2011). The Development of Foreign Direct Investment in the Czech Republic. In *Proceedings of the 10th International Conference Liberec Economic Forum* (pp. 155-160). Preuzeto s https://www.researchgate.net/profile/Piotr-Tworek/publication/268522171_Public_investments_as_a_way_of_stimulating_the_economic_dev

[elopment in Poland/links/546f7ce30cf24af340c08e6f/Public-investments-as-a-way-of-stimulating-the-economic-development-in-Poland.pdf#page=155](https://ideas.repec.org/a/rjr/romjef/vy2012i2p52-67.html)

Acaravci, A., & Ozturk, I. (2012). Foreign direct investment, export and economic growth: Empirical evidence from new EU countries. Romanian Journal of Economic Forecasting, 2(2), 52-67. Preuzeto s <https://ideas.repec.org/a/rjr/romjef/vy2012i2p52-67.html>

Anita Maček, Rasto Ovin, Marko Divjak, Hazbo Skoko & Tatjana Horvat (2021) Foreign direct investments' openness in local communities – the case of Slovenia and Serbia, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 34:1, 1013-1032, DOI: 10.1080/1331677X.2020.1819848. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/434593>

Ostali izvori

HNB – izravna inozemna ulaganja <https://www.hnb.hr/statistika/statisticki-podaci/sektor-inozemstva/inozemna-izravna-ulaganja>

Svjetska Banka - FDI Bugarska
<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?view=chart&locations=BG>

Svjetska Banka - FDI Hrvatska
<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?view=chart&locations=HR>

Svjetska Banka - FDI Češka
<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?view=chart&locations=CZ>

Svjetska Banka - FDI Slovenija
<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?view=chart&locations=SI>

Svjetska Banka - FDI Rumunjska
<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?view=chart&locations=RO>

Eurostat - Osobne doznake
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/bop_rem6_custom_11844031/default/table?lang=en

Eurostat - Radničke doznake

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/bop_rem6_custom_11844085/default/table?lang=en

UNCTAD FDI <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.FdiFlowsStock>

UNCTAD osobne doznake <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.Remittances>

Doznake: novi smjer razvoja? https://unctad.org/system/files/official-document/gdsmdpbg2420045_en.pdf

Utjecaj doznaka na siromaštvo u zemljama u razvoju https://unctad.org/system/files/official-document/ditctncd20108_en.pdf

IMF – Potiču li radničke doznake ekonomski razvoj? https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1442255

Službena stranica EU-a https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries_en

Svjetska banka, doznake, preuzeto s <https://www.migrationdataportal.org/themes/remittances>

Vrste doznaka, preuzeto s <https://hr.economy-pedia.com/11031181-types-of-remittances>

Popis ilustracija

Tablice

Tablica 1. Glavni motivi doznaka.....	3
Tablica 2. Glavni motivi izravnih inozemnih investicija.....	14
Tablica 3. Pregled prijašnjih istraživanja o doznakama i izravnim inozemnim investicijama	16

Grafovi

Graf 1. Radničke doznake u Hrvatskoj za razdoblje od 2013.-2022. U mil. eur.....	28
Graf 2. Osobne doznake u % BDP-a za Hrvatsku - primanja.....	29
Graf 3. Osobne doznake u % BDP-a za Hrvatsku - plaćanja	30
Graf 4. Priljev i odljev FDI-a u Hrvatskoj u mil. US\$	32
Graf 5. Radničke doznake u Bugarskoj za razdoblje od 2013.-2022. u mil. eur.	34
Graf 6. Osobne doznake u % BDP-a za Bugarsku - primanja.....	35
Graf 7. Osobne doznake u % BDP-a za Bugarsku - plaćanja.....	36
Graf 8. Priljev i odljev FDI-a u Bugarskoj u mil. US\$.....	37
Graf 9. Radničke doznake u Rumunjskoj za razdoblje od 2013.-2022. U mil. eur.	39
Graf 10. Osobne doznake u % BDP-a za Rumunjsku - primanja.....	40
Graf 11. Osobne doznake u % BDP-a za Rumunjsku - plaćanja.....	41
Graf 12. Priljev i odljev FDI-a u Rumunjskoj u mil. US\$.....	42
Graf 13. Radničke doznake u Češkoj u razdoblju od 2013-2022. U mil. Eur.	44
Graf 14. Osobne doznake u % BDP-a za Češku - primanja	45
Graf 15. Osobne doznake u % BDP-a za Češku - plaćanja	46
Graf 16. Priljev i odljev FDI-a u Češkoj u mil. US\$	47
Graf 17. Radničke doznake u Sloveniji za razdoblje od 2013.-2022. U mil. eur.	49
Graf 18. Osobne doznake u % BDP-a za Sloveniju - primanja.....	50
Graf 19. Osobne doznake u % BDP-a za Sloveniju - plaćanja.....	51

Graf 20. Priljev i odlijev FDI-a u Sloveniji u mil. US\$.....	52
---	----

Shematski prikazi

Shema 1. Utjecaj doznaka na gospodarski rast.....	21
---	----

Shema 2. Utjecaj izravnih inozemnih investicija na gospodarski rast.....	23
--	----